

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

IV РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 75

София, понеделник, 6 април

1931 г.

78. заседание

Неделя, 5 април 1931 година

(Открито отъ подпредседателя В. Димчевъ въ 15 ч. 50 м.)

Председателстващъ В. Димчевъ: (Звъни). Обявявамъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитъ народни представители: Абаджиевъ Йорданъ, Алексиевъ Николай, Бешковъ д-ръ Иванъ, Бобошевски Цвѣтко, Величковъ Герасимъ Ангеловъ, Георгиевъ Страшимиръ, Гичевъ Димитъръ, Данковъ Георги, Дерлипански Димитъръ, Димевъ Борисъ, Димитровъ Владимиръ, Димитровъ Никола, Драгановъ Василь, Драгневъ Георги, Ерменковъ Трифонъ, Ецовъ Борисъ, Желѣзковъ Георги, Икономовъ Димитъръ, Илиевъ Христо, Инглизовъ Иванъ, Казанаклиевъ Георги, Казанджиевъ Иванъ, Калайджиевъ Христо, Клисурски Славейко Кожухаровъ Тодоръ, Колевъ Боню, Кузмановъ Анани, Кънчевъ Кънчо, Манасиевъ Добри Даневъ, Мановъ Христо, Мариновъ Христо, Мечкарски Тончо, Милевъ Максимъ, Миновъ Петъръ, Мирчевъ Йорданъ, Миховъ Запрянь, Муравиевъ Константинъ, Начевъ Владимиръ, Недѣлковъ Иванъ, Некезовъ Тодоръ, Николаевъ Йовчо, х. Николовъ Иванъ, Орошакъ д-ръ Хараламби, Павловъ Борисъ, Павловъ Грую, п. Пандовъ Димитъръ, Петевъ Вичо х. Петковъ х. Георги, Пешевъ Димитъръ, Пупешковъ Цвѣтанъ, Първановъ Първанъ, Радоловъ Александъръ, Рашковъ Христо, Реджовъ Григоръ, Сапунджиевъ Никола, Семерджиевъ Георги, Стамболиевъ Никола, Станишевъ д-ръ Константинъ, Томовъ Константинъ, Томчевъ Ангелъ, Хитриловъ Александъръ, Цаневъ Александъръ, Цвѣтковъ Цвѣтко, Чакръкчийски Стойне, Ченгелиевъ Антонъ, Шиваровъ Маринъ и Януловъ Илия).

Следва да се разреши отпущкъ отъ Събранието на следнитъ народни представители, които сж се ползували вече съ 20-дневенъ отпущкъ, а именно:

На г. д-ръ Димо Желѣзовъ — 6 дни и

На г. Кирилъ Славовъ — 3 дни.

Които сж съгласни да се разреши исканиятъ отпущкъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Съобщавамъ на Събранието, че е постѣпило питане отъ народния представител г. Христо Баралиевъ къмъ г. министра на вътрешнитъ работи и народното здраве — относно разтуренъ събрание на Строителното дружество въ София.

Това питане ще бѣде препратено на г. министъръ-председателя, за да отговори.

Съобщавамъ на Събранието, че е постѣпилъ отъ Министерството на желѣзницитъ, пошитъ и телеграфитъ законопроектъ за опрощаване на такси, произлизащи отъ превозъ на жѣтници, багажи и стоки, за които Главната дирекция на желѣзницитъ и пристанищата е издала начети на началницитъ на временно-владѣнитъ ж. п. станции и влагащища въ земитъ, завладѣни отъ българскитъ войски презъ войнитъ 1912/1913 г. и 1915/1918 г. (Вж. прил. Т. I, № 146)

Тоя законопроектъ ще бѣде раздаденъ на г. г. народнитъ представители и поставенъ на дневенъ редъ.

Пристѣпваме къмъ точка първа отъ дневния редъ — продължаване разискванията по първото четене на законопроекта за измѣнение и допълнение на избирателния законъ.

Има думата народниятъ представител г. Иванъ Харизановъ

И. Харизановъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Отъ мотивитъ къмъ законопроекта за измѣнение и допълнение на избирателния законъ, както и отъ изявленията на нѣкои официални представители на властта по него и отъ коментаритъ, които ни даде г. Коларовъ, който минава за авторъ на тоя законопроектъ, личи едно, че тоя законопроектъ има за главна целъ „да се затвърди нашето парламентарно управление“ — това изрично стои въ мотивитъ на самия законопроектъ. Така поставенъ въпросътъ, той наистина е много важенъ и мене ми се чини, че отъ тази гледна точка преди всичко той би трѣбвало да бѣде обсъденъ.

Дали известна избирателна система допринася за заздравяването на парламентарния режимъ, е единъ въпросъ, който се дискутира отъ голѣмитъ представители на парламентаризма въ чужбина и който е въ грижитъ на практическитъ деятели на демокрацията въ чуждитъ страни.

Н. Пжларевъ (д. сг): И въ нашата.

И. Харизановъ (д. сг): Азъ трѣбва още отъ самото начало на моята малка речъ да подчертая, че съмъ отъ тия, които стоятъ на разбирането, че действително избирателната система се явява като едно мощно срѣдство, за да се канализира парламентарната работа и заздравя и парламентарниятъ режимъ, че действително тя е едно средство, което би могло да отстрани нѣкои отъ недѣлитъ на тѣй наречената парламентарна криза, която засилва парламентарния животъ на европейскитъ страни. Всичкиятъ въпросъ, обаче, е тамъ: каква е тази избирателна система, която ни се поднася, дали действително тя иде да спомогне за заздравяването на парламентарния режимъ, тѣй много смутенъ въ нашата епоха, отъ когото се представлява, какво цели и какви политически послѣствия може да има? Ето отъ каква гледна точка искамъ да разгледамъ настоящия законопроектъ.

Въпросътъ за избирателната система, като срѣдство да се заздравя парламентарната криза, е единъ въпросъ, повтарямъ, наистина голѣмъ. Парламентарната криза, за която тѣй много се говори напоследѣкъ, ние знаемъ въ общи линии въ какво се състои — това е несъответствието, което настана между организацията на публичнитъ власти и новитъ факти въ обществения животъ. Специално за Парламента това значи, че той, като техническа, като публична институция, тѣй сжщо остана много назадъ отъ растящото многообразие на общественитъ факти. Той не можа бързо да ги обхване, той не можа лесно и бързо да ги канализира. Той сжщо тѣй влѣзе въ противоречие съ тия факти, предимно икономическитъ, които по разни начини, по много методи хлопатъ предъ вратата на всички законодателни тѣла и искатъ своето разрешение. Мощни икономически организации се породиха, които искатъ своето участие, своя дѣлъ въ рѣководната политика на държавата. Цѣлата стопанска система днесъ, следъ войнитъ, се огъва отъ смущение, отъ свръхпроизводство и намалена консомация, отъ една диспропорция на ценитъ на индустриалнитъ стоки и тия на земеделското производство. Поставенъ е голѣмиятъ въпросъ за планъ и хармония въ стопан-

ството, за тъй наречения организиран капитализъм, за да се избегне досегашната анархистична система, която докара тъй положение на ншката. Съ една реч, поставиха се колосални въпроси, които надхвърлиха нивото на срѣдния депутат при системата, при която той се избира, и при новитѣ факти, които настанаха въ общественния животъ, се създаде това несъответствие, тая дисхармония, за която говоря, мудностъ на парламентарнитѣ институции, които понижиха своя престижъ, и съ това се създаде тъй наречената парламентарна криза.

Кои сѣ корекциитѣ, които ни се даватъ въ туй отношение, също така се знаятъ. Преди всичко това е компетентностъ, следъ туй инкорпориране на професионалнитѣ организации въ обществени категории, въ парламентарната система и най-сетне всевъзможни още способи, всички отъ естество да рационализиратъ парламентарната работа. Въ всички тия мѣроприятия влиза и корекцията на избирателната система, като срѣдство, което действително въ много отношения може да бѣде като корективъ на тая криза, която е обхванала парламентарния животъ въ всички почти страни.

И азъ, почитаемо Сѣбрание, за да се мотивирамъ добре и да бѣда ясенъ, за да може най-сетне и моята аргументация да бѣде възприета съ по-голъмо уважение, ще си послужа съ данни, които черпя отъ международни конференции. Азъ имахъ честта съ нѣкои приятели отъ Парламента да участвувамъ въ берлинската и лондонската парламентарни конференции. Тамъ също се постави въпросътъ, какъ ние можемъ да изцѣримъ парламентарната криза и какви срѣдства трѣбва да се възприематъ, за да бѣде тя отстранена. Тамъ се направи една страшна констатация, че особено сега, следъ войнитѣ, ние сме поставени предъ една голѣма дилема: или логически демократията трѣбва да се развие въ прѣка, въ непосредствена демократия, чрезъ засилване на референдума и народната инициатива, или, напротивъ, трѣбва да се засили изпълнителната властъ, която при много случаи действително увеличава своитѣ атрибуции и засилването на която е едно мирово явление следъ войнитѣ. Въ тия конференции се направи тази констатация, че всичко туй е отражение на по-голъмата дилема, предъ която стои свѣтътъ: дали действително демократическиятъ духъ ще има да се развива или, напротивъ, утилитарната властъ на диктатурата, било отгоре или отдолу, която иска да организира държавата, ще наддѣлѣе? И поставяйки така въпроса, актуелно, практически се посочиха много недѣлж и се казаха много срѣдства. Тамъ се констатира и се каза изрично, че особено сега, следъ войнитѣ, въ парламентарна Европа виждаме едно характерно явление — въ Англия и Франция имаме управляващи малцинства, въ Германия, Чехия и други страни имаме голѣмитѣ коалиции. Първитѣ не сѣ устойчиви, вторитѣ сѣщо сѣ колебливи, защото често пѣти предизвикватъ министерски кризи и защото често пѣти налагатъ разпусане на Парламента. И, действително, специално за Франция се изтъкна, че проблемата за голѣмитѣ болшинства, за хомогеннитѣ болшинства, а съ това и за силната стабилна властъ, е единъ първостепененъ въпросъ за нашето време. Наистина, Франция въ туй отношение представлява единъ поучителенъ обектъ на изследване, защото има много отношения къмъ моята тема. Тамъ има много групи и подгрупи, има малки партии, които далечъ не приличатъ на нашитѣ и все пакъ радикалъ-социалистическата партия, както знаете, е една отъ най-стабилнитѣ партии и все пакъ никогато самостоятелно не може да има властта, и е принудена да прави широки концесии въ лѣво и дѣсно. И когато мислятъ и разсѣждаватъ върху този фактъ, когато наблюдаватъ живота на тази партия, почти всички признаватъ, че тя, като не можа да има хомогенната властъ, за да разгъне своитѣ дарования, своята сѣщностъ, е принудена да се движи въ старомодната плакада, която има много скромна амплитуда — свѣтското образование и противъ политическата диктатура, политическа свобода и отстранение на черковното възпитание. Вънъ отъ тия рамки тя не излиза. Безспорно, тѣзи крайно културни и благородни цели, които въ миналото даваха животъ и престижъ на тази партия, следъ войнитѣ станаха много скромни, и при все туй тя не отива по-далечъ, а за да намѣри обсегъ и сътрудничество съ други сили, прави широки концесии. Главно по тия причини тя не може да разгъне единъ реформаторски планъ, толкова нуженъ следъ войнитѣ и толкова наложителенъ и за Франция, макаръ и победителка, защото и тя се заега отъ икономическата криза, която залива свѣта. Тамъ се поставя въпросъ за единъ голѣмъ реформаторски планъ и тамъ хората казватъ: трѣбва да се загрижимъ да създадемъ силна партия, да осигуримъ силната стабилна властъ, която единствено би разгънала единъ планъ на

смѣли стопански реформи. Ето защо ние сме свидетели и тамъ хората загрижено да казватъ, че часъ по-скоро и у насъ трѣбва да се загрижимъ да създадемъ силна партийностъ, да осигуримъ хомогенно управление и да отстранимъ съ това тия мудни коалиции, които смущаватъ развитието на политическия животъ и не даватъ ѣлан на партийното творчество.

По-нататкъ въ тия конференции сѣщо се констатира, че въ Европа сме изправени предъ единъ фактъ, който не може да избѣгне отъ очитъ на никого; той е засилване позициитѣ на изпълнителната властъ въ всички страни. Така е и въ Англия, така е и въ другитѣ европейски страни. Изпълнителната властъ придобива все по-голъми и голѣми атрибуции, отколкото е имала такива по-рано. Въ люлката на парламентаризма, въ Англия, сѣщо се забелязва засилване на министерализма, засилване на министерската властъ, засилване влиянието на изпълнителната властъ за смѣтка на Парламента. Въ много страни — знаемъ вече това и отъ нашия опитъ — парламентитѣ се сведоха до институти, които само регистриратъ волята на изпълнителната властъ. Изпълнителната властъ е обсебнала за себе си много отъ атрибуциитѣ, които преди бѣха дѣло на самитѣ парламенти. Това е едно общо явление. То не е капризъ на изпълнителната властъ, то не е лична амбиция на министритѣ, които ръководятъ държавнитѣ работи. Това е една социалполитическа тенденция, плодъ на живота, която наистина трѣбва да се обясни.

Ние констатираме засилването на изпълнителната властъ въ много области. Нѣма да говоря за диктатуритѣ въ Италия и другаде, където министъръ-председателъ, както знаете, не е вече *primus inter pares*, прѣвъ между равнитѣ, а е шефъ съ диктаторски права. Въ него се въплъщаватъ всички власти. Той е наистина автократъ въ ръководството на държавнитѣ работи. Ние констатираме това развитие, това засилване на позициитѣ на изпълнителната властъ и въ други държави. Любопитенъ е, г-да, случаятъ, който се цитира въ нѣкои третета — Коминдана въ Китай, който дотолкова абсорбира политическата властъ въ себе си, че партията на Коминдана е, която дава и представители за Народното сѣбрание, и нейнитѣ представители сѣ и членоветѣ на законодателното тѣло.

Но да оставимъ тия страни. Въ Германия знаемъ, че съ измѣненето на ваймарската конституция на председателя на републиката се дадохъ голѣми пълномощия, засили се изпълнителната властъ чрезмѣрно много. Тамъ председателятъ на републиката има право не само на veto, но има право да се допитва до народа, да го консултира съ референдумъ по известни закони, които той не одобрява. Знаете сѣщо, че въ ваймарската конституция има положение, което днесъ канцлерътъ Брюнингъ използва изобилно; това е положението, че въ даденъ моментъ на криза правителството може да прибѣгне до чрезвычайни пълномощия и управлява страната. Знаемъ сѣщо проекта на полската конституция, съ който Пилсудски дебне да прокара едно начало твърде интересно: правителството да не може да бѣде бلاميрано повече отъ единъ пѣтъ въ годината, да не може да му се гласува вотъ на недоувѣрие повече отъ единъ пѣтъ въ течение на една година. И въ сегашната грѣцка конституция стои изрично положението — не знаемъ точно въ кой членъ — че вотъ на недоувѣрие, предаденъ спрямо правителството, не може да се повтори въ течение на два месеца.

Г-да! Да засегна ли и другъ единъ любопитенъ въпросъ, който сѣщо така ни дава идея за умонастроението на политическитѣ хора въ Европа — въпросътъ е за особеното тълкуване, което се дава на прочутитѣ интерпелации, за новитѣ схващания върху тази, бихъ казалъ, крайно важна парламентарна институция? Вие знаете, че интерпелациитѣ винаги се свързватъ съ единъ вотъ на недоувѣрие къмъ правителството. Съ това се прави несигурна властта, тя е колеблива, и често пѣти правителството може да падне по единъ дребенъ поводъ — напр., за нанесенъ побой отъ единъ стражаръ, който побой може да извика хуманитарното негодование на мнозина представители на Парламента, макаръ и повече отъ депутатитѣ, които гласуватъ дневния редъ за недоувѣрие по дадена интерпелация, да не искатъ да бلاميратъ правителството за общата негова политика. За да се осигури една по-голъма устойчивостъ на правителствата, споредъ новитѣ разбирания, не бива интерпелациитѣ да се свързватъ съ вотъ на доувѣрие или недоувѣрие. Този вотъ къмъ правителството трѣбва да се свързва винаги съ единъ немотивираниъ дневенъ редъ отъ шефа на оппозицията, както е въ английската практика. Това интересно мнение сѣщо така наддѣлѣва напоследкъ.

Какво говори всичко това? То говори за една тенденция обща, за една тенденция, която е въ хармония съ

социалполитическото развитие след войните: да се засилят позициите на изпълнителната власт. Ние трябва обективно да съдим за тия неща и да ги разгледаме такива, каквито сѫ, за да възприемем такъв коректив, който не ще позволи да се изроди изпълнителната власт въ една автократия, въ една диктаторска власт, и съ това да можем да спасим демокрацията. Въ сѫщност, според мене, въ това се състои и цялата проблема.

Когато се направили тия конституции, въ Германия д-ръ Вирт бивш канцлер на Германия, сега министър на вътрешните работи въ кабинета Брюнинг, държа един реферат, въ който засегна тоя голѣм въпрос. Д-ръ Вирт, изхождаше отъ съображението за стабилизираната власт, за устойчивата власт, за устойчивото парламентарно болшинство и се спрѣ на избирателната система съ една аргументация, която остана класическа. Неговата теза бѣше великолепно мотивирана и направи силно впечатление на слушателите. Той изтъкна мисълта: ние трябва да се замислим, дали изпълнителната власт не трябва да бѣде независима отъ Парламента — швейцарската и американската система — или, ако това не се възприеме, поради парламентарните традиции въ Европа, тогава да се замислим върху друго: какъ да се измѣни избирателната система по такъв начинъ, че да спечелим общественото мнение, да разпредѣлим общественото мнение на две голѣми обществени течения, и по тоя начинъ да се осигури парламентарното болшинство. Нуждна е преди всичко стабилна, устойчива власт, която ще може най-правилно да отговаря на изискванията, които ни оставя съвременната държавна криза.

Г-да! Когато изтъквам тия предпоставки, азъ бихъ добавилъ отъ себе си: нека не се смущаваме отъ тия посегателства върху демократичните придобития, които изграждатъ сѫщината на демокрацията. Вие виждате, че днесъ лѣвицата въ Франция е за мажоритарната система, а пъкъ дѣсницата е за пропорционалната. Вие виждате, отъ друга страна, въ лондонската конференция следния феноменъ, представителите на Нидерландия да заявява: „Ние се боримъ за всеобщото избирателно право, защото го мислѣхме за единъ голѣм принципъ, за едно сѣдно достояние на демокрацията. Е добре, когато въ името на това всеобщо избирателно право дойде една власт не-авторитетна, власт на ограничени хора, тогава се постави въпросътъ, че революцията е единственият изходъ. Недейте, казва представителите на Нидерландия, създава отъ тия постулати единъ свещенъ принципъ“.

Но тукъ вече азъ идвамъ на обратна на речта си. Когато избирателната система може да ни осигури силната власт, и като такава ние би трѣбвало да я оправдаемъ, стага се въпросътъ: у насъ това измѣнение на избирателната система, което сѫщо цели стабилизиране на такава власт, има ли своето оправдание? Нѣма да говоря за туй, че, при нашите условия, при низкото ниво на нашето гражданско съзнание, при тия традиции у насъ, всѣка една власт си има своето болшинство. Но има и друго, което искамъ тукъ да подчертая. Нека не забравяме, г-да, едно съществено нѣщо, че когато загрижените мислители въ чужбина си задаватъ въпроса за парламентарната криза и за изхода отъ нея, когато си поставятъ грижата да се създаде една стабилна, устойчива власт, тѣ заедно съ това казватъ и нѣщо друго, което не бива да се изпуска изъ предъ видъ. Тая концесия, си казватъ тамъ, която нашето време налага на общественото мнение, тази абдикация отъ демократичните права, които ние носимъ въ душата си поради възпитание на цѣли столѣтия, тая концесия на общественото мнение, на демокрацията може да бѣде позволена само тогава, когато се касае за една реформаторска, за една голѣма власт. Днесъ, когато обществениятъ животъ се огъва отъ една такава дълбока стопанска криза, когато цялата капиталистическа система е смутена, когато ние имаме голѣма диспропорция между производството и потреблението, голѣма дистанция между цените на индустриалните стоки и ония на земеделските произведения, когато имаме цѣли територии въ свѣта, голѣми, широки, откъснати отъ капиталистическата система, каквито сѫ Китай, Индия, Русия, когато кредитътъ е смутенъ, съ една дума: когато цялата капиталистическа система е разстроена, тогава именно за насъ е поставенъ въпросътъ, какъ да излеземъ отъ тая криза. Единствениятъ изходъ е въ създаване на стопански планъ и нивелиране дохода въ съвременното общество. Това е реформениятъ планъ, който се поставя предъ сѣтъ на всички, и той може само да позволи това огъване на общественото мнение, това обсебване на голѣми права и атрибути на демокрацията, това осигуряване, ако щете, на една власт, която трѣбва да бѣде хомогенна, за да бѣде творческа, но която трѣбва да бѣде преди всичко дълбоко и основно рефор-

маторска. Правейки своя завои, по свой редъ, и азъ питамъ: следъ 8-годишно управление оставате ли вие, оставате ли всички ние впечатление, че сме предъ лицето на единъ такъв реформаторски планъ, че ние вървимъ къмъ разгъване на единъ такъв реформаторски планъ въ бъдещето? Това, което ние направихме, тоя фракционизъмъ, който ни разяжда тъй дълбоко, тая липса на воля да се освободимъ отъ ония социалполитически тенденции вътре въ нашите срѣди, които прѣчеха за органическо и идейно единство на тая формация, всичко това ни отнема правото да се ласкаемъ, че ние сме въ възхода на властта и че тепърва ще има да разгъваме новия реформаторски планъ.

Почитаемо Събрание! Но не е само това. Законопроектътъ има и други нѣкои дефекти: той менажира слабите партии и, споредъ мене, съ това въстава противъ основната идея, която лежи въ основата на управляващата формация. Защо? Моята предпоставка — онова, което казахъ досега — ще служи като отговоръ на тоя въпросъ. Вие създавате едно измѣнение на избирателната система, за да осигурите силна партия, хомогенната власт, да осигурите творчески замахъ и да поемете реформаторския планъ, който повелително се слага предъ свѣстта на народите и предъ живота на всѣка партия. Е добре, защо тогава ние да менажираме тѣзи слаби партии? Бихъ казалъ, защо е тая концесия? Видимо то е едно противоречие.

Но не е само това. Вие осигурявате партийните династии. Ето ви единъ проблемъ, единъ въпросъ твърде важенъ и твърде голѣмъ за ония партийни деятели, които години наредъ сѫ живѣли подъ едно партийно нормално знаме и които знаятъ какво нѣщо е партийната династия. Съ този законопроектъ вие искате да осигурите партийното начало, вие закрепостявате туй начало въ нашия общественъ животъ, въ нашата избирателна кампания. Но не зная дали съ тѣзи именно партийни династии вие не го още повече смущавате и не го основно разстройвате.

Вие спъвате въ голѣма степенъ коалициите, които сѫщо така азъ мисля, че спомогатъ въ една голѣма степенъ да се канализира общественото недоволство и могатъ да се създаватъ голѣми обществени течения, които сѫ отъ една полза за нашето време. Най-сетне, както каза вчера в. „Зора“, въ лицето на голѣми си редакторъ Данаилъ Крапчевъ, въ уводната си статия, вие „закрепостявате и партийната свѣстъ“.

Г-да! Ако ние не сме въ една болезнена епоха на политическа ферментация, ако ние нѣмаме едно съзнание, че политическиятъ животъ у насъ още не е трансформиранъ ясно, че действително той не е приключилъ още своята вътрешна ферментация, тогава ние мѣчно можемъ да разберемъ, каква пакостъ се прави съ туй закрепостяване на политическия животъ, съ тая избирателна система, особено сега, въ нашето време и въ нашата епоха. Кой отъ васъ по свѣстъ ще признае, че действително политическата ферментация е приключена? Та ние сме въ най-болната фаза на тая ферментация! На тази база всички бихме могли да направимъ голѣми констатации, които, впрочемъ, сѫ излишни предъ голѣмите факти, които имаме предъ себе си. Ето защо, и азъ считамъ че и въ тоя пунктъ законопроектътъ, ако бѣде възприетъ, поради принципа, трѣбва да бѣде съществено коригиранъ.

Г-да! Азъ трѣбва да приключа. Прави ми впечатление поведението по тоя въпросъ на нашата социална демокрация. Нека ми бѣде позволено заедно съ това да илюстрирамъ и мисълта си. То е едно обществено течение, което ние по свѣстъ не можемъ да отречемъ. Въ продължение на 30 години то съществува въ нашата страна, то е легализирало своите права, то е дало своите ценности въ нашия общественъ животъ и днесъ, при тая мирова криза, трѣбва да се признае, че лѣвицата, социализмътъ въплъщава въ себе си една идея, която се високо тачи въ общата политика на народите и която въ много отношения може да внесе доста полза въ творчеството на една здрава политика. Това е безспорно. Но азъ бихъ казалъ: намѣсто да бѣдатъ менажирани съ една такава избирателна система, която по-скоро е резултатъ на оная политическа изолация, въ която изпаднаха въ нашия общественъ животъ, би трѣбвало да имъ се внуши единъ другъ дългъ, който трѣбва да бѣде дългъ на всички малки партии, бихъ казалъ, на всички обществени хора — тѣ трѣбва открито да следватъ своите позиции. Тѣ сѫ социалдемократи съ идеологически линии, враждебни на комунистическите. Туй е ясно. Въ тѣхвата срѣда, обаче, има много большевизирани агитатори, които ги ангажиратъ въ една крайна лѣвица. Но тѣхното чувство, въ унисонъ съ втория европейски интернационалъ, имъ подсказва, че трѣбва да приобщатъ усилията си съ буржоазната демокрация. Со-

циалната демокрация на Германия въ туй отношение даде блестящи примери на общо сътрудничество и можа да издигне престижа не само на социалната демокрация, но престижа на демокрацията въобще въ нашата болна епоха. Тя трябва да определят своето отношение и да преустановят своята политическа изолация. Не бива да живят съ подаяния въ тоя политически живот, а открито, ясно да определят, да изяснят отношенията на своята политика, за да приобщат усилията си съ буржоазната демокрация за едно творчество, отъ което страната ни много се нуждае. Азъ зная, че уважението, което се прави къмъ тяхъ — и личното мое уважение къмъ тяхъ, наистина, е също така голямо — налага внимание къмъ тази обществена група. Тя не трябва да бжде смлѣна отъ ваяла на една егоистична избирателна система; гѣ трябва да бждатъ застъпени. Но мене ми се чини, че, ако не бѣха тъй изолирани, ако открито приобщѣха усилията си къмъ буржоазните елементи и демокрацията, тѣ нѣмаше да изпадатъ въ тази нужда на едно политическо подаяние.

Азъ, г-да, свършвамъ. Ако тукъ бѣше г. Ляпчевъ, къмъ когото храня голямо уважение, азъ бихъ си позволилъ единъ апелъ. Въ лицето на Григоръ Василевъ, мой старъ другаръ, къмъ когото също така храня почитъ и уважение, азъ бихъ казалъ: вие внасяте този законопроектъ и искате да мине, недейте забравя, обаче, основната задача, която лежеше въ основитѣ на нашата политическа формация — сближение съ политическитѣ сили.

Н. Пждаревъ (д. сг): Сливане.

И. Харизановъ (д. сг): По тоя пѣтъ именно много по-правилно можахте и трѣбваше да вървите — тоя пѣтъ, който ви разкрива една друга позиция, която при много случаи досега изпуснахте и която и сега не сторичте, да можемъ да отстранимъ ония социалполитически тенденции въ нашата срѣда, които прѣчеха за идейното и органическо единство на нашата формация. По тоя пѣтъ вие щѣхте да проявите себе си обществено много по-добре, отколкото сега, когато искате да стабилизирате властта си съ една система на всѣка цена, а заедно съ това и да разстройте партийния животъ. (Ръкоплѣскания отъ сговориститѣ и отъ нѣкои земледѣлци)

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Коста Томовъ.

Обаждатъ се: Отстъпствува.

Председателствуващъ В. Димчевъ: По редъ следва народниятъ представителъ г. Владимиръ Кусевъ.

Имате думата г. Кусевъ

В. Кусевъ (мак): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Македонската парламентарна група проучи шателно избирателната реформа и дойде до едно отрицателно становище спрямо нея. Групата нѣма да гласува за тая реформа и азъ, който се числя въ нейните редове, съмъ натоваренъ да изнеса нейното становище. Съ това ние не правимъ нѣкаква опозиция на правителството и не азъ тоя смисълъ трѣбва да се разбира нашето поведение, защото, г. г. народни представители, по характера си ние сме действително една политическа организация, но не сме една политическа организация въ смисълъ на партиитѣ, които заематъ мѣста въ Парламента. Ние не сме пропити и не можемъ да бждемъ пропити отъ единъ партиенъ духъ, не можемъ да бждемъ обладани отъ партиенъ егоизъмъ, защото целитѣ, които ние преследваме, сѣ отъ съвършено друго естество. Нашата организация може да бжде само една надпартийна организация, но не и партийна. Ето защо, правейки тая бележка, азъ повтарямъ, че не да правимъ каквато и да е опозиция на правителството заемаме това отрицателно становище. Вземаме го заради туй, защото следъ шателно проучване дойдохме до убеждението, че ония цели, които преследва реформата на избирателния законъ, нѣма да бждатъ постигнати.

И, наистина, кои сѣ целитѣ на реформата? Това личи отъ самитѣ мотиви къмъ законопроекта. Целитѣ сѣ: здравина на управлението и просвѣтенъ контролъ върху това управление отъ виднитѣ общественици на страната. Въ мотивитѣ на проекта е казано: (Чете) „Подобренито цели да ладе възможностъ на всички заслужаващи внимание партийни течения въ страната да добиятъ по възможностъ съответнитѣ мандати и въ самото Народно събрание. Както ще видите отъ самия проектъ, въпросътъ се свежда къмъ безспорно по-справедливо разпредѣление на мандати, отколкото днешното, безъ да се поставя въ рискъ здравината на управлението“. За да се постигнатъ поставенитѣ

цели, предлага се отъ страна на правителството да се вмъкнатъ въ Парламента и представители на онии дребни партии, които съ околийскитѣ листи не могатъ да иматъ представители въ Парламента, защото сѣ малочислени.

Ще се постигнатъ ли тия цели, които си е поставило правителството съ тая реформа? Ще се постигне ли здравина въ управлението? Ще се постигне ли по-голямъ контролъ върху управлението отъ страна на видни общественици? Споредъ насъ — не. Ако е въпросъ да се осигури здравина на управлението, то най-целесъобразното срдѣство за туй е да се въведе мажоритарната система. Вие всички знаете какво представлява тя отъ себе си, защото тя е била практикувана въ нашата страна и е давала винаги по отношение здравината на управлението по-добри резултати, отколкото която и да е друга система. Нѣма нужда да говоря какво представлява отъ себе си тая система, тя ви е известна, говорѣ се по нея, практикувана е била и, следователно, излишно е да се говори повече. Достатъчно е да се каже, че чрезъ тая система винаги може да се добие въ Парламента едно силно ядро, което да дава силно правителство въ страната и, следователно, да дава една властъ силна, която ще има престижъ и вътрѣ, и вънъ. Обаче ние виждаме, че не мажоритарната система се предлага, а се предлага една реформа на сегашната система, като се създава централна листа. Чрезъ вмъкването въ Парламента на представители и на най-малкитѣ партии не може въ никой случай да се постигне здравина въ управлението, затуй защото въ Парламента ще има още по-голяма раздробеностъ, отколкото сега. Тамъ, дето има множества, естествено е, че ще имате голями недостатѣци. Азъ ще ви цитирамъ една латинска мъдростъ: *Non multa, sed multum*. Това е една дълбока философска мисълъ на старитѣ римляни, които, както ви е известно, сѣ имали най-силната държава тогава въ свѣта и сѣ дали държавници отъ първа величина. Буквалниятъ преводъ на това изречение е: не множества, а множество. Може би на прѣвъ погледъ да се покаже, че това е една безсмислица, но тя има дълбокъ смисълъ. Ако отнесемъ тая мъдростъ къмъ настоящия случай, това значи, че не чрезъ множества, чрезъ вмъкване въ Парламента на представители на много и различни партии отъ по-голяма или по-малка важностъ може да се постигне здравина въ управлението, а чрезъ множество, чрезъ една силна партия, или, по-право, чрезъ едно силно ядро въ Парламента, което може, както казахъ, да дава за управлението на страната силни правителства.

Н. Пждаревъ (д. сг): Въ самостоятелни депутати, съ съзнание на тѣхната отговорностъ като такива — тамъ е гаранцията.

В. Кусевъ (мак): Гаранцията е въ туй — да нѣма множество партии, както днесъ. Това е много ясно и азъ отъ уважение къмъ Парламента не искамъ да кажа турската пословица, която е известна на всички, и затова си послужихъ съ тази римска пословица.

Втората целъ, която се гони съ реформата, това е просвѣтениятъ контролъ върху управлението отъ най-добритѣ общественици въ страната. Азъ не знамъ дали има нужда отъ усилването на този контролъ, който има сега. Азъ не съмъ билъ по-рано въ Парламента, азъ съмъ младъ, като народенъ представителъ, но съмъ следилъ живота на нашия Парламентъ и бихъ казалъ, не като комплиментъ, че въ тая Камера се е събрали елитѣтъ, може би, на българската интелигенция, събрали сѣ се най-добритѣ водители на всички партии. Не съмъ правилъ изчисления, но мене ми се чини, че половината отъ народнитѣ представители сѣ съ висше образование, а останалитѣ сѣ съ срдѣно образование и съ техническо образование, въобще хора съ една висока култура, и по-добъръ и по-просвѣтенъ контролъ отъ този, който тази Камера упражнява, азъ не знамъ дали може да даде друга Камера. Не се заинтересувахъ да провѣря какво образование иматъ народнитѣ представители отъ сегашната Камера, но сигуренъ съмъ, както казахъ, че половината отъ тѣхъ сѣ вишнети. При това положение има ли нужда отъ по-голямъ елитъ, отъ по-голяма интелигенция, отъ повече общественици, отколкото имаме сега? Мене ми се струва, че това ще бжде излишно. Не ще се постигне по-голямъ контролъ, като се вмъкнатъ тука съ реформата още двама или трима народни представители на малкитѣ партии, които сѣ безсилни чрезъ околийскитѣ листи да иматъ поне единъ представителъ въ Парламента.

За да постигне реформата тая целъ, въвежда се централната или държавната листа. Ако чрезъ нея се цели да се постигне тоя контролъ, той нѣма да се постигне. Защо? Защото занаяпредъ всички първи хора на партиитѣ нѣма да искатъ да бждатъ кандидатираны въ цен-

тралната листа по простата причина, че нѣма да пожела-
лятъ — съ прости думи казано — да се възятъ на онаш-
ката, а ще искатъ да излѣзатъ начело чрезъ околий-
скитѣ листи. Това на дѣло, на практика пакъ ще бѣде
така: всички лидери на партиятъ ще искатъ да взематъ
първитѣ мѣста въ околийскитѣ листи, но не и въ цен-
тралната листа. Може би само по изключение ония малки
партии, които не могатъ да изкаратъ представители
чрезъ околийскитѣ листи, ще пожелаятъ тѣхнитѣ води-
тели да бѣдатъ кандидирани въ централната листа, за
да бѣдатъ избрани; иначе — не, иначе всички ще отидатъ
съ околийскитѣ листи. Азъ не знамъ, нѣмамъ опитъ отъ
избори, но за мене е достатъчно да вникна въ целта,
която се преследва, за да се убѣдя, че въ околийскитѣ
листи винаги ще се кандидиратъ лидеритѣ, водителитѣ
на партиятъ, а не въ централната листа.

С. Златевъ (з. в): За да бѣдатъ избраници на народа,
тѣ ще предпочетатъ вмѣсто да бѣдатъ назначени, да бѣ-
датъ избрани, защото въ централната листа ще бѣдатъ
назначавани.

В. Кусевъ (мак): Нѣщо повече — моята мисль е тази,
че централната листа се явява най-накрая, и никой ли-
деръ на партия, който разчита да бѣде избранъ въ око-
лийскитѣ листи, нѣма да пожелае да отиде въ централ-
ната листа, кждето я получи, я не получи мандатъ.

С. Димитровъ (д. сг): Не е забранено да се кандида-
тиратъ и въ централната листа.

В. Кусевъ (мак): То е друго; но нѣма да се кандида-
тиратъ въ централната листа, когато има околийски
листи въ цѣлата страна.

С. Димитровъ (д. сг): Може нѣкой да се кандидатира
и въ двѣтѣ листи — и въ централната, и въ околийската.

В. Кусевъ (мак): За по-голямъ сигурностъ — може. На
всѣки случай азъ смѣтамъ, че лидеритѣ ще избѣгватъ
централната листа, за да избѣгнатъ поне едно унижение
на своето достоинство. Азъ така смѣтамъ — може би да
грѣша.

Но това нововъведение въ избирателната система има
и другъ недостатъкъ, за който се спомена отъ други
г. г. народни представители, които говориха преди менъ;
той е, че тая централна листа отчуждава съвсемъ изби-
раемитѣ отъ избирателитѣ. Чрезъ нея кандидатътъ за
народенъ представител, който впоследствие става из-
браникъ, може да бѣде съвсемъ неизвестно лице на из-
бирателитѣ.

Г. Пенчевъ (с. д): Всѣка партия ще кандидатира най-
добрия си човѣкъ. Той ще бѣде известенъ въ цѣла Бъл-
гария.

В. Кусевъ (мак): Колкото и да е най-добъръ, има
мѣста, които ще дадатъ гласовѣтъ си за него, безъ да
го познаватъ.

Г. Пенчевъ (с. д): Ще го познаватъ.

В. Кусевъ (мак): Може би. Но всички сж избиратели
и ние не можемъ да пренебрегнемъ тѣхнитѣ права; тѣ
желаятъ да знаятъ лицата, за които гласуватъ, а чрезъ
тая реформа тѣ не могатъ да знаятъ за кого гласуватъ.
Това ще бѣде едно машинално гласуване, едно гласу-
ване по диктовка, по заповѣдъ — нѣма да бѣде съзна-
телно гласуване, а тъкмо въ тѣзи случаи трѣбва да
искаме съзнателно гласуване. Вие знаете много добре какво
значи контактътъ, който трѣбва да съществува между
избираемия и избирателя. Такъвъ контактъ нѣма да има
при централнитѣ листи. Вие всички сте народни пред-
ставители, дълги години сте били такива и знаете много
добре отъ какво значение е този контактъ поне за из-
бирателитѣ, ако не за избираемитѣ.

Г. Пенчевъ (с. д): Какъ се избирате?

В. Кусевъ (мак): Какъ ние се избираме, ако трѣбва,
ще ви кажа. Ние не сме партия, ние не преследваме пар-
тийни цели, ние преследваме високо патриотични цели,
предъ които и вие ще се преклоните.

Д. Жостовъ (мак): Г. Кусевъ! Позволете. Азъ не бѣхъ
въ началото, когато почнахте речта си. Вие сте казали,
че говорите отъ името на македонската група. Това,
което говорите, е Ваше лично мнение — не е мнение на
групата.

В. Кусевъ (мак): Ако Вие не сте дали съгласието си
въ групата, нѣмате право да излизате така да говорите.

Д. Жостовъ (мак): Групата не се е събирала по този
въпросъ. Вие изказвате Ваше лично мнение.

В. Кусевъ (мак): Азъ говоря точно отъ името на гру-
пата. Съжалявамъ, че Вие не живѣте съ живота на
групата.

Д. Жостовъ (мак): Добре, че ти дойде да живѣешъ съ
разбиранията на групата!

В. Кусевъ (мак): Азъ живѣя по-рано и по-добре отъ
Васъ съ нашитѣ организации.

Д. Зографски (з. в): Значи, и тѣ сж разцепени на две.
(Смѣхъ всрѣдъ лѣвницата).

В. Кусевъ (мак): Г-да! Ако е трѣбвало да се въведе
нѣкаква реформа въ избирателната система, за насъ —
говоря за групата и отъ нейно име, но не и отъ името
на г. Жостовъ — не е понятно защо трѣбваше да се
избѣгне окръжната пропорционална система...

Г. Пенчевъ (с. д): Тя е най-хубавата.

В. Кусевъ (мак): ... и да отиваме отъ най-малката
колегия, околийската, къмъ централната. Помежду око-
лийската колегия и централната стои окръжната. Защо
е този скокъ, не ми е понятно. По срѣдата, ако щете,
може да има по-големи области, но въ всѣки случай
първиятъ етапъ — това е окръжната колегия, която трѣбва
да бѣде застъпена въ случая, а не да се отива веднага
къмъ централната листа.

Вънъ отъ това, ние тукъ, ето три или четири дена,
какъ се лутаме да разберемъ тази реформа. Не е ли
късно тая реформа да стане законъ, за да бѣде прило-
жена въ предстоящитѣ избори, които ще бѣдатъ произ-
ведени, доколкото се простиратъ сведенията ми, къмъ
30 май т. г? Ще иматъ ли възможностъ избирателитѣ и
избираемитѣ да я проучатъ, когато ние съ толкова мъжки
едвамъ можемъ да се ориентираме въ нея и трѣбваше
да ставатъ толкова дебати въ пленума, а ще станатъ и
въ комисията, кждето тая реформа ще отиде и ще бѣде
разисквана? Ще могатъ ли хората съ по-низка култура,
хора неподготвени, да вникнатъ въ нея, да я разбератъ
и, като я разбератъ, да се съобразятъ съ нея въ пред-
стоящитѣ избори? Нѣма ли да внесемъ смутъ въ изби-
рателитѣ и избираемитѣ, които не ще могатъ да се ори-
ентиратъ, следователно, ще попаднатъ на голѣми грѣшки,
които ще коствуватъ, може би, опорочаването на изборитѣ?
Ето защо азъ намирамъ, че тази система, ако бѣде присъ-
отъ тази Камара, не трѣбва да се прилага поне въ пред-
стоящитѣ избори, които ще станатъ въ края на май, за-
щото времето е извънредно късно.

Ще обърна внимание на цвѣтоветѣ. Г-да! Доколкото
азъ знамъ, основнитѣ цвѣтове на спектъра сж седемъ,
а вие вчера чухте отъ г. министра на правосъдието, че
до завчера сж били зарегистрирани предъ Софийския
окръженъ съдъ 29 или 30 цвѣта. Какво означава туй? То
означава, че на всѣки основенъ цвѣтъ отговарятъ по че-
тири други цвѣта. Г-да! Какъ щете, но човѣкъ трѣбва
да бѣде особено гениаленъ, за да измисли днесъ нѣ-
какви други цвѣтове, за да може да ги зарегистрира и
да ги използва. Па и ако изнамеримъ такъвѣ цвѣтъ, не
може ли този цвѣтъ да бѣде напълно възпроизведенъ?
После, ако въ София може да бѣде възпроизведенъ, ще
може ли въ провинцията да бѣде възпроизведенъ както
трѣбва, за да не бѣдатъ опорочени изборитѣ, защото,
както виждате, ще има централна листа въ София? Па
и навсѣкжде сждилищата могатъ да пожелаятъ да се
справятъ съ оригинала на цвѣта и да видятъ дали бю-
летинитѣ по цвѣтъ сж съобразни съ оригиналния цвѣтъ
или не сж и, съобразно съ това да потвърдятъ или не
избора.

Изхождайки отъ тѣзи съображения, нашата парла-
ментарна група безъ да иска да прави опозиция на пра-
вителството — защото отъ естеството ѝ и задачитѣ,
които преследва, не ѝ е позволено да прави такава —
дойде до заключението, че тая избирателна реформа не
е навременна, нѣма да постигне ония цели, които си е
задала, и затова групата реши да не гласува за нея.

Д. Жостовъ (мак): Групата не е решила нищо.

Председателстващъ В. Димчевъ: Има думата народ-
ниятъ представител г. Георги Петровъ.

Г. Петровъ (нац. л): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Правни ми впечатление, че докато тукъ, въ пленума, законопроектътъ не е миналъ още на първо четене, тамъ нѣкъде въ залитъ на Народното събрание комисията вече разисква неговитъ текстове и прави надлежнитъ промѣни. Изглежда, не сѣ интересни мненията, които ще се изкажатъ тукъ, въ пленума, за ония, които предварително сѣ решили да прокаратъ на всѣка цена този законопроектъ. Изглежда, че и въздействията, които бихме се опитали да направимъ, за да се промѣнятъ нѣкои текстове отъ този законопроектъ, ще отидатъ напразно. Трѣбва да се констатира този фактъ, за да се знае, че въ края на тази легислатура правителството по единъ начинъ, който не държи никаква смѣтка за мненията на представенитъ въ Парламента политически групи, иска да прокара единъ законъ затова, защото той може да осигури неговото господство, да продължи неговото властвуване, безъ да държи смѣтка за това, че разлага цѣлата наша общественостъ. И може би тъкмо поради това съображение законопроектътъ се внася въ края на сесията, за да не се даде никаква възможност да се разиска, както трѣбва да се разиска една такава голѣма реформа. Вие знаете, че навремето, когато се прокараваше пропорционалната система, станаха продължителни изучавания, продължителни разисквания въ Народното събрание. Дори, преди окончателно да се постави въ действие тази система, направиха се и опити въ два окръга — Търновския и Пловдивския. Хората се отнесоха честно къмъ този въпросъ въ онова време, искаха да видятъ предварително какъ ще се отрази този законъ въ действителността, на практика, за да решатъ неговото приложение за цѣлата страна. Днесъ, четири дни преди свършването на сесията, както изтъкнаха това и други, ние сме сюрпризирани съ единъ законопроектъ, който мѣчно се разбира, който дори нѣкои отъ авторитъ му не разбиратъ, съ прѣчкитъ и несъобразноститъ на който законопроектъ тѣ дори не сѣ могли да се справятъ. А въпросътъ за ревизията на нашата избирателна система съществува твърде отдавна. Още въ миналата Камара, знаете, г. Бръшляновъ внесе тукъ единъ корективъ на съществуващата днесъ избирателна система и се поиска да се поправятъ недостатѣцитъ ѝ. Този корективъ пропадна. Въ всѣки случай, внасянето му въ Народното събрание бѣше едно доказателство, че наистина избирателната система се нуждае отъ промѣна, отъ поправка, защото тя не е справедлива, не отговаря на интереситъ на нашето политическо развитие и не дава възможностъ за едно истинско и правилно отражение на народната воля. И още при разискванията по царското слово този въпросъ пакъ се повдигна тукъ отъ уважаемия г. Пастуховъ и ние чухме министъръ-председателя да обещава да занимае Народното събрание съ избирателна реформа. Едва днесъ, обаче, въ края на сесията, този законопроектъ се внася.

С. Кърловъ (з. в): Искатъ кариеръ да мине.

Г. Петровъ (нац. л): Това обстоятелство, това пренебрежение, бихъ рекълъ, къмъ този голѣмъ въпросъ е една характеристика за общата политика на г. Ляпчевъ. Къмъ всички голѣми проблеми на нашия животъ, и политически, и стопански, той се е отнасялъ съ това ориентатско безгрижие, което отъ тази страна (Сочи болшинството) мислятъ, че е негово достоинство. А времешата текатъ, събитията си вървятъ, положението се влошава ежедневно, и ако продължаваме изъ този пътъ до безконечностъ — както изглежда, вие желаете да вървите — не зная до какво положение бихме стигнали. Струва ми се, че не бива да се отнасяме къмъ голѣмитъ въпроси съ такова безгрижие и съ такава лекота. Изглежда, г. Ляпчевъ да е спекулиралъ и съ този въпросъ. Той е чакалъ да види какви ще бѣдатъ общественитъ настроения въ края на сесията и тогава да ни сезира съ единъ законопроектъ за измѣнение на избирателната система. И ако той очакваше, че по действащия законъ може да добие болшинство въ предстоящитъ избори, едва ли той би внесълъ тая нова реформа, която разискваме днесъ. Но констатациитъ му трѣбва да сѣ твърде неблагоприятни, защото и за всички е очевидно, че ако правителството се яви предъ българскитъ избиратели при действащата днесъ система, то едва ли може да получи 80-90 мандата, когато при системата, която сега разискваме, при 450 хиляди гласове отъ всички 1.250.000 гласове, правителството ще вземе най-малко 180 мандата.

С. Бояджиевъ (д. сг): Чулъ те Господи! (Смѣхъ всрѣдъ сговориститъ)

Н. Кемилевъ (д. сг): Да ще дѣдо Андрея да се съгласи да не я измѣня!

Г. Петровъ (нац. л): Следователно, важно е било за правителството да намѣри едно механическо сръдство, чрезъ което да изнуди, чрезъ което да фалшифицира, бихъ рекълъ, вота на избирателитъ, чрезъ което да представи въ една фалшива форма народнитъ настроения, желанятия на народа. Тази система нѣма да даде никакъвъ другъ резултатъ, освенъ този, да осигури на правителството едно грамадно болшинство, да засили крайнитъ елементи въ Парламента, да изпрати тукъ 20 трѣби, които ежедневно ще агитиратъ системитъ на разрушението и ще подкопавагъ съществуващия общественъ строй, за да има, може би, само два фронта въ тази страна: единиятъ отъ тази страна, отъ дѣсно — Демократическиятъ сговоръ, и другиятъ отъ тамъ, отъ лѣво — на крайнитъ лѣви, за да може да се увѣковѣчи по нѣкакъвъ начинъ вашето (Сочи сговориститъ) властвуване и за да може, когато трезвитъ умове биха поискали да ви отклонятъ стъ пътя, по който вървите, и когато биха поискали да въздействуватъ въ политическитъ сръди и на други мѣста за една промѣна, да изпрѣчватъ призрака на разрушението, за да произтича отъ тамъ и вашата необходимостъ за управлението.

И още едно съображение предполагамъ да е имало правителството, за да внесе този законопроектъ. Трѣбва да се прикриятъ по нѣкакъвъ начинъ резултатитъ отъ тази система, трѣбва да добие нѣкаква нравствена подкрепа този режимъ на насилено, който се увѣковѣчава чрезъ системата, трѣбва да намѣри нравствена подкрепа и отъ нѣкои други групи и затуй така благосклонно се е отнесълъ министъръ-председателятъ къмъ инициативата или къмъ желанието на социалдемократитъ, за да има тукъ тая тѣхна подкрепа, като чрезъ нея имъ осигурява нѣколко депутатски мандата.

Н. Кемилевъ (д. сг): Добре че не сме криви тукъ!

Г. Петровъ (нац. л): Г. Чернооковъ има дързостта да пише въ в. „Слово“, че работитъ у насъ били стигнали дотамъ, та правителството на Демократическия сговоръ се било погрижило да даде представителство на опозиционнитъ партии въ Парламента, да се загрижи за тѣхното представителство.

М. Маджаровъ (д. сг): Разбира се.

Г. Петровъ (нац. л): Мене ми се струва, че ние нѣмаме нужда отъ това благоволение. Системата, която съществува, колкото и да е тежка, колкото и да не е пригодна, колкото и да засѣга нашитъ партийни интереси, не е толкова пакостна, въ сравнение съ новата система, която внасятъ сега, защото тя, съществуващата система, би влияла по-благоприятно върху политическото развитие въ нашата страна. И ние, които бихме били по-лошо засегнати отъ нея, не желаемъ тая промѣна, която вие предлагате, защото смѣтаме, че чрезъ нея се задрѣстватъ пжтищата на правилното политическо развитие, че чрезъ тая промѣна фронтветъ, за които говорите, се засилватъ, и пропаститъ, които съществуваатъ между отдѣлитъ части на нашия народъ, ставатъ все по-дълбоки и по-дълбоки.

Г. г. народни представители! Като изключвамъ доктринерскитъ разисквания върху същността на избирателното право и върху избирателнитъ системи, ще трѣбва да обърнемъ внимание върху единъ фактъ — всѣка избирателна система у насъ трѣбва да хармонира преди всичко съ задачитъ на нашата вътрешна политика, трѣбва да държи смѣтка за политическото развитие на страната, тя трѣбва да държи смѣтка и за стремежа къмъ правилень строежъ на нашата обществена организация. Какво друго назначение може да има една избирателна система? — Отговаря се: да осигури властвуването на една партия, да защити известенъ партинъ интересъ. Не, нейното назначение е да осигури единъ държавенъ интересъ, да благоприятства спокойното политическо развитие на страната, да запази единството въ нацията, да не го нарушава, защото това единство е необходимо за по-голѣми цели, отколкото сѣ вашитъ и нашитъ партийни цели. Въ този моментъ, днесъ, въ това положение, въ което се намираме, само една избирателна система може да отговаря на тая нужда — тя е пропорционалната избирателна система по окръжи. Тая система се налага не защото това е единъ политически принципъ — избирателнитъ системи не сѣ политически принципи, това сѣ практически методи — но защото чрезъ нея ще се наложи компромисътъ въ управлението. А компромисътъ въ упра-

влението въ тоя моментъ е една необходимостъ. Безумие е да се мисли, че България може да бжде управлявана хомогенно, и тия, които се домогватъ до таква управление, не сж нищо друго, освенъ поклонници на диктатура. При тая разпокъсаностъ на общественитѣ сили у насъ, при това състояние на духоветѣ, при тия събития, които преживѣхме и още изживяваме, ние не можемъ да вървимъ къмъ хомогенно управление, ние ще търсимъ коалициитѣ, ние ще търсимъ компромиситѣ, чрезъ отстъпкитѣ и съ отстъпки ще осигуримъ вътрешното спокойствие на нашата държава. Това трѣбва да бжде задачата въ тоя моментъ на едно правителство, което държи смѣтка за голѣмитѣ държавни интереси. Вие виждате, съществуватъ лагери, настрѣхнали единъ срещу другъ. Ако вие отъ тая страна (Сочи сговориститѣ) мислите, че чрезъ една система, която ще ви докара болшинство, ще умаломощи ония, които сж тамъ (Сочи крайната лѣвица), които сж отровени отъ чувството на отмъщение, вие се заблуждавате. Г-да! Вие ще ожесточите още повече тия хора. Вие може да ги направите по-сѣмѣли поклонници на тѣхнитѣ идеи не, а на чувството на отмъщение и по-голѣми агенти на разрушението. Ако вървите по тия пѣтища, вие нѣма да умиротворите страната. А страната има нужда отъ примирение, отъ граждански миръ — това трѣбва да разберемъ — защото не забравяйте, че на другия денъ следъ изборитѣ, ако вие осигурите това болшинство до което се домогвате чрезъ тая система, борбата нѣма да спре, напротивъ, тя ще стане по-ожесточена, отколкото борбата, която се води днесъ. Дотогава, докато не се пречупи линията на политическото развитие въ нашата страна и докато не се прекъсне изворътъ на насилническитѣ режими, каквито и да бждатъ тѣ, дотогава борбата ще следва, обаче не знамъ какви насоки ще вземе и дали нѣма да стане опасна за съществуването на държавата.

Говорятъ за криза въ парламентаризма. Азъ нѣма да се спирамъ върху причинитѣ на тая криза и да правя теоритически построения. Азъ искамъ да разгледамъ въпроса повече отъ практическата му страна. Споредъ менъ, мѣжнотитѣ въ управлението днесъ идатъ отъ това, че държавната властъ не е разбрала голѣмата промѣна, която е станала следъ войнитѣ не само у насъ, а и въ Европа. Нѣкога задачитѣ на държавата бѣха чисто политически. И ние, либералитѣ, поддържахме принципа *laissez faire laissez passer*. Ние искахме държавата да не интервенира въ обществен и стопански животъ. Днесъ задачитѣ на държавата сж съвършено други. На преденъ планъ сж по-скоро икономическитѣ проблеми, отколкото политическитѣ. И всички тия проблеми, които иматъ политически обликъ, въ основата си иматъ съображения отъ икономически характеръ. А къмъ тия проблеми, открити следъ войната, нашата държава не можа да се приспособи, тя не можа дори да ги разбере. Погледнете бюджетитѣ на отдѣлнитѣ министерства, погледнете какъ въ тѣхъ проличава все оная рѣководна нишка, която е прокарвана преди войнитѣ. Нѣма никаква промѣна. Нѣма, какъ да кажа, одухотворяване на функциитѣ на държавата, нѣма това ново схващане за нейното назначение. А икономическитѣ въпроси мжчатъ, смущаватъ обществото. Ние живѣемъ въ време, когато тѣ сж на преденъ планъ.

Какво направи и какво прави нашата държава въ това отношение? И какъ се е намѣсила тя, за да улесни разрешението на тия проблеми? Какво е направила държавата? Нищо не виждамъ, нищо не е реализирано.

М. Дочевъ (д. сг): Е, г. Петровъ, ако и въ тая областъ нищо не сте видѣли, не знамъ какво сте видѣли.

Г. Петровъ (нац. л): Нищо не съмъ видѣлъ — не говоря само за вашето правителство, което най-малко е интервенирало. Ако държавата бѣ се намѣсила по-чувствително въ нашия общественъ животъ следъ войната, може би много отъ тия резултати, на които ние днесъ сме свидетели, не щѣха да съществуватъ. Това безгрижие на държавното управление къмъ нуждитѣ на следвоенното време докара ослабване на привързаността на обществото къмъ самия институтъ. Откукъ идатъ много мжнотии въ нашия животъ. Азъ си спомнямъ, че дори и въ Англия става въпросъ за това. Когато се оттегли съръ Мослей, той мотивира своето нежелание да остане въ партията съ това, че не е организирана националната енергия, че сж твърде много овехтѣли институциитѣ на английската държава и че въ това време, толкова усложнено отъ проблемитѣ, за които ви говорихъ, необходимо е по-живо участие на държавното управление въ обществен и животъ.

Нѣма съмнение, че избирателната система, която вие предлагате, не преследва нито въ най-малкъ размѣръ тая целъ, тя нѣма да подпомогне нашия общественъ животъ.

Тя е порочна въ самата си основа. Тя преследва партизански цели и заради това ние не можемъ да очакваме отъ нея никакво подобрене.

Г. г. народни представители! Ще ми позволите да разгледамъ нѣкои отъ основнитѣ начала, които сж легнали въ този законопроектъ така, както сж поставени въ неговитѣ мотиви и въ неговитѣ текстове, предложени за одобрение. Казва се въ мотивитѣ къмъ законопроекта, че съображенията да се предложи реформата, която разискваме, сж били да се осигури здравината на управлението и да се осигури просвѣтлениятъ контролъ върху това управление отъ първитѣ обществен иници на страната. Здравината на едно управление въ никакъвъ случай не може да се осигури съ една изкуствена система, каквато е настоящата. Здравината на едно управление трѣбва да почива върху привързаността на тия, които носятъ управлението къмъ промѣнитѣ на живота, за да има привързаностъ на управляемитѣ. Здравината не може да се добие чрезъ насилне. Вие имате здраво управление, то се крепи на едно голѣмо болшинство, то никога не е било смущавано, дори и въ моменти, когато хора отъ вашата срѣда сж се откъсвали, пакъ сте имали болшинство, което да осигури на правителството прокарването на неговитѣ реформи. Вашето правителство е било наистина силно правителство чрезъ болшинството, което има въ Парламента. Питамъ ви тогава: ако реформата преследва да създаде здравина на управлението, вашето управление здраво ли е? Ако то бѣше толкова здраво, политиката, която волите, нѣмаше да даде такива резултати, които имате, и нѣмаше днесъ да внасятъ този законопроектъ за промѣна на избирателната система, а щѣхте да продължите да управлявате съ съществуващия избирателенъ законъ, за да бжде все така здраво вашето управление.

Очевидно е, че вие искате чрезъ единъ механически методъ да създадете здравина не на управлението, а на вашата партия въ властта. Очевидно, това сж скрититѣ мотиви. Тѣ се покриватъ съ мотива за здравина на управлението. А че това е така, личи отъ признанията, които въ сжщитѣ тия мотиви г. министъръ-председателътъ прави. Той казва: „Системата при нашитѣ условия трѣбва да постигне две цели: първо, умѣрена фаворизация на първата по сила въ страната партия, която и да е тя, за да има стабилно управление, и, второ, пропорционално на силата имъ представителство на жизнеспособнитѣ партии чрезъ тѣхнитѣ най-първи и най-дейни хора и тогава, когато тѣ действуватъ самостоятелно въ изборитѣ“. Това значи, че се преследва да се фаворизира най-силната партия въ страната, като ѝ се дадатъ $\frac{2}{3}$ отъ мандатитѣ, по предварително изчисление, макаръ тя да има само $\frac{1}{3}$ отъ гласовѣтѣ на гласоподавателитѣ! Че това е така, г-да, говори статистиката. Демократическиятъ сговоръ въ последнитѣ законодателни избори е получилъ 500 и нѣколко хиляди гласа.

М. Дочевъ (д. сг): 42% отъ всички гласове.

Г. Петровъ (нац. л): Отъ резултатитѣ въ тия избори е очевидно, че Демократическиятъ сговоръ и при най-благоприятенъ случай днесъ би могълъ да получи 450.000 гласа и то не чрезъ едно свободно проявление волята на избирателитѣ.

Нѣкой отъ сговориститѣ: 600.000.

Г. Петровъ (нац. л): Вие казвате 600.000 гласа? Вѣрвамъ и това, но ако се задигнатъ всичкитѣ урни, ако се извършатъ фалшификации както при старозагорския изборъ; тогава можете да получите и 1 милионъ гласа.

С. Кърловъ (з. в): Както и въ Алтимиръ по-миналата седмица.

С. Димитровъ (д. сг): Ако извикаме и гюмюрджинскитѣ турци.

Г. Петровъ (нац. л): Даже и така — съ гюмюрджински турци, както се е правило навремето, но това азъ не го одобрявамъ. Вие одобрявате ли да вървимъ изъ този пътъ?

С. Димитровъ (д. сг): Ами вие какъ произвеждахте изборитѣ?

Г. Петровъ (нац. л): При 450.000 гласа — азъ смѣтамъ, че нѣма да получите и толкозъ — вие ще вземете 180 мандата, а на оппозицията съ 850.000 гласа оставатъ около 90 мандата по централната листа и съ ония мандати, които ще спечели направо въ колегитѣ. Докато за васъ има едно начало — да се фаворизира партията, която е най-

силна, а знае се, силна е чрез властта — за опозиционните партии има друго начало: трябва да бъдат представени пропорционално на силата си. Ние трябва да се самоизяждаме в борбата си и да се конкурираме в централната листа, а вие трябва да се ползвате от облагите на тази система!

Д-ръ В. Такев (д. сг): Защо говорите така, г. Петров? Законът на Стамболийски се приложи навремето по такъв начин, че опозицията дойде с 10 души, а правителството на Демократическия сговор го приложи по начин такъв, че докара 110 души опозиционери.

С. Кърлов (з. в): Ама по какъв начин?

Д-ръ В. Такев (д. сг): При свободно изразяване на народната воля същият закон докара 110 души опозиционери тук, а в ваше време — само 10. Това показва, че в управлението има грижа да се фаворизира оная част в опозицията, която е нужна за управлението. Това е съвѣстът на закона.

Г. Петров (нац. л): Моля, седнете си, ще Ви отговоря.

Д-ръ В. Такев (д. сг): Бъдете по-справедлив, г. Петров.

Г. Петров (нац. л): Има една поговорка, която казва, че куче, което не знае да лае, вкарва вълка в кошарата.

Н. Андреев (р): Понеже има сега 110 души опозиционери, затова правите това мошеничество.

Г. Петров (нац. л): Г. Такев! Вие ми напомняте, че при Стамболийски имало 10 души опозиционери, а при вашето управление — 110.

Д-ръ В. Такев (д. сг): При същия закон.

Г. Петров (нац. л): Да. През времето на Стамболийски имаше терор, но при вашия терор, който не беше по-малък от този на Стамболийски, а беше много по-голям, и благодарение на политиката, която водехте, вие докарахте толкова опозиционери. Аз не желая от Вас апострофи.

Министър Г. Василев: Трябва да бъде човекът Георги Петров, за да бъде толкова безсрамен да казва, че и сега сме при същите условия, както и през времето на Стамболийски. Не Ви е срам! Вие ще свършите печално.

Нашият закон има един смисъл — разберете го. Ние желаем, борейки се 50 години за конституция, от сега нататък да минем в една фаза на истински парламентарен режим — Парламентът да промъква правителствата; правителствата да се сменяват, Парламентът да стои. Вие, които не вървате това, ще го научите, вие ще видите, че новият Парламент ще сменява отделните министри и кабинети, а той ще стои. Партиите, от социалисти до Христо Сатев, ще се споразумяват, но таква диванета няма да имат право да участват в управлението. (Ржкопльскания от сговористите. Силни възражения от земледелци и националиберали)

Председателстващ В. Димчев: (Звъни)

М. Момчилов (нац. л): (Към министър Г. Василев) Не Ви е срам да наричате народни представители диванета! Министър сте на България! (Голѣма глъчка. Тропане по банките от земледелците)

Г. Петров (нац. л): Това е скандал!

М. Момчилов (нац. л): Министър сте на България! Как не Ви е срам да седите на този стол! (Голѣма глъчка)

Председателстващ В. Димчев: (Звъни)
(Нѣкои от сговористите отиват при земледелците и се скарват с тях)

М. Момчилов (нац. л): Този законопроект ще докара министри, които да наричат народните представители диванета. Това е един министър, който не знае граицата на устата си.

Г. Петров (нац. л): Г. председателю! Какво правите? Чакам Вашата намѣса. (Пререкания)

Председателстващ В. Димчев: Моля, г-да, престанете. Чакайте да се разберем. Азъ напомних, че бюрото не позволява лични оскърбления.

М. Момчилов (нац. л): Как не Ви е срам да говорите така на един човек, съ когото утре може би ще работите? Кой Ви доведе на този стол? Сам ли дойдохте? Вие бяхте в странство. В странство бяхте, избягахте, нѣмаше Ви тук.

Председателстващ В. Димчев: (Звъни)
(Скарване между М. Момчилов и С. Димитров)
Моля, успокойте се, г-да.
Продължавайте, г. Петров.

Нѣкой от земледелците: Г. председателю! Да стане да се извини. Не може така. Трябва да се извини!
(Силни протести и тропане от земледелците)

Председателстващ В. Димчев: Какво искате?

От земледелците: Да си оттегли думите.

С. Димитров (д. сг): Обидата не се отнася до васъ.

Председателстващ В. Димчев: Какво мога повече да направя. Азъ направих бележка на г. министъра. Каквото трябва да направя, направих го.

М. Момчилов (нац. л): Г. председателю! Не бъдете за един майка, за други мащеха. (Голѣма глъчка) Георги Петров! Ще слѣзеш от трибуната и цѣлата опозиция ще напусне Събранието.

Нѣкой от сговористите: Сам си, какво викаш?

М. Момчилов (нац. л): Това е срамът! Никога не съм очаквал, че министърът Григоръ Василев може да каже тия думи. Той ни нарича диванета. Диванета сме, защото на 9 юний му гарантирахме този постъ, а той и Христо Сатев бяха в странство. (Голѣма глъчка)

Г. Марков (з. в): Г. председателю! Поканете министъра да си оттегли думите или да се извини, бе джанъм.

П. Гагов (д. сг): Вие, г. Марков, си седнете. Тия работи не ги разбирате.
(Квесторът Емануил Начев отива към земледелците и ги приканва към ред)

С. Златев (з. в): Прави ли чест на един министър да нарича ораторите диванета?

От сговористите: Стига, бе!

С. Димитров (д. сг): А в ваше време ги биеха.

С. Златев (з. в): (Към министър Г. Василев) Ако си изпуснал несъзнателно тая приказка, извини се. Когато вие говорите така, какво остава за другите!

И. Гавалюгов (д. сг): Вие по-големи серсемълци правяхте. Георги Петров е адвокат и сам може да се защити. Вие, земледелците, ли ще защитавате либералите?

Г. Петров (нац. л): Моля ви се, г-да. Какво извинение може да се иска от този човек без възпитание? Недостойно е да искаш извинение от него. Извинение се иска от благовъзпитан човек. Защо го карате да иска извинение?

Г-да! Когато се гласуват избирателните реформи; когато се създават методите, чрез които се дава управление на страната, трябва да бъдем много бдителни, защото виждате до какво израждане дойде нашата страна — на тая маса (Сочи министерската маса) да стои един човек, който нѣма никакво възпитание и стои недостойно на тая маса. (Ржкопльскания от лѣвицата)

Председателстващ В. Димчев: (Звъни)

Г. Петров (нац. л): Трябва, прочее, да се пречупи линията на политическото развитие, която допуска такива хора на първото място в управлението (Възражения от сговористите).

Председателстващ В. Димчев: (Звъни) Моля, г. Петров!

С. Димитровъ (д. ср): Може ли единъ шлосеръ, който напусна фронта, тукъ да ни говори за моралъ!

Г. Петровъ (нац. л): Целитъ, които преследва тая система сж да се създаде сцепление въ управлението и да се даде пропорционално представителство на опозиционнитъ партии въ Парламента, а здравината въ управлението, за каквато се говори въ мотивитъ на законопроекта, щѣла да се добие, както това се признава, чрезъ една, умѣрена макаръ, фаворизация на първата по сила въ страната партия. Докато, обаче, тая първа по сила въ страната партия се фаворизира чрезъ избирателната система, представителството на останалитъ партии се опредѣля пропорционално на силитъ имъ. Виждате, че тукъ нѣма еднакво отношение на закона къмъ най-силната партия у насъ — а то се знае, че тѣ е, която има властта — и къмъ другитъ опозиционни партии. А това ще се отрази върху резултатитъ отъ предстоящитъ избори. Както казахъ, голѣмата, силната, управляващата партия, която ще получи $\frac{1}{3}$ отъ гласовѣтъ на избирателитъ, ще вземе $\frac{2}{3}$ отъ мандатитъ. Ето защо, тая система е несправедлива въ основата си, тя не поддържа еднакво отношение къмъ политическитъ групировки.

Какъ, обаче, се достига до това положение? Достига се чрезъ увеличаване на дѣлителя. Въ 43 колегии, споредъ мѣрката, която е прокарана въ законопроекта, . . .

В. Кознички (нац. л): Въ 44 колегии.

Г. Петровъ (нац. л): Понеже София избира двама, оставатъ 43 колегии. . . въ 42 колегии се намалява по единъ депутатъ, а въ 43-та, въ Софийската, двама депутати отъ числото на депутатитъ, които досега сж се избирали. По този начинъ дѣлителятъ за София, който досега бѣше 4.200, 4.300, сега ще скочи на 5.800. Така става въ всички колегии. Дѣлителятъ се увеличава съ повече отъ хиляда гласа, а въ колегията на моя другаръ Иванъ Куртевъ дѣлителятъ по новата система възлиза на 6.800.

С. Димитровъ (д. ср): Не въ всичкитъ колегии.

Г. Петровъ (нац. л): Не, разбира се. Азъ казахъ въ нѣкои съ хиляда, а въ други съ повече отъ хиляда, а въ колегията на моя другаръ Иванъ Куртевъ се възкачва на 6.800 и по този начинъ тамъ не ще може да се достигне дѣлителятъ и не ще може да вземе мандатъ дори правителствената партия съ първия дѣлитель. По такъвъ начинъ, увеличавайки дѣлителя въ тия 43 колегии, новата система отстранява възможността на по-слабитъ партии да конкуриратъ при разпредѣлението на мандатитъ. Ето откъде иде моето основание да поддържамъ, че правителството ще получи въ предстоящитъ избори 180 мандата, несъмнено съ числото на гласовѣтъ, които ще получи въ вреда на опозицията.

Но, г. г. народни представители, за да стигнемъ до това положение, реформата е предвидила, щото на 24 хиляди души население въ колегиятъ да се избира единъ депутатъ. Мене ми се струва, че макаръ общото число на депутатитъ, избирани въ цѣлото царство, да е съобразно съ конституцията, въ случая пакъ имаме едно прекрѣчане постановлението на основния законъ. Въ чл. 86 на конституцията е казано: (Чете) „Обикновеното Народно събрание се състои отъ представители, избирани направо отъ народа, по единъ представителъ на 20.000 отъ двата пола“. . . „За реда на изборитъ ще се изработи особенъ избирателенъ законъ“.

Въ чл. 33 и 34 на избирателния законъ, а сжщо и въ предложението законопроектъ за измѣнението му се говори за оная единица, въ която ще се избиратъ депутатитъ — това е административната околия. Би следвало това число, за да бѣде съобразно съ разпоредбитъ на конституцията, да бѣде корегирано, като на 20.000 души се избира единъ депутатъ, а не както казва авторътъ на законопроекта, респ. министърътъ на вътрешнитъ работи, който ни предлага законопроекта — на 24.000 души отъ населението. Не можемъ да приемемъ цифрата 24.000, защото при това положение нѣма да има еднакво представителство въ всичкитъ колегии, въ всичкитъ околии на цѣлата страна. Това число, може би, съответствува за нѣкои околии, но за други околии то не съответствува. Очевидно е, че и това разпорѣждане, което се предлага съ законопроекта, не хармонира съ конституцията и съ самата система, по която се извършватъ изборитъ у насъ. По-добре е на 20.000 души въ околиятъ да се избира единъ депутатъ, а не да се взема това произволно число 24.000, което се прави, за да може да се откъснатъ отъ колегиятъ 44 депутати, за да бждатъ раздадени пропорционално на тая или оная партия по централнитъ листи.

Второто съображение въ мотивитъ къмъ реформата е да се осигури просвѣтениятъ контролъ върху управлението отъ първитъ общественитъ на страната. И затова именно се създава една централна листа, чрезъ която, при събиране на гласовѣтъ отъ цѣлата страна, да може да се осигури изборътъ на тия първи общественити. Нѣмамъ нищо противъ, щото въ Парламента да има просвѣтени хора. Но, г. г. народни представители, както изтъкна и г. Харизановъ, не може да се осигури възможността само на ония хора, които стоятъ по върховетъ на партиятъ, да влѣзатъ въ Народното събрание. Ако направимъ това, ние бихме скжсали връзкитъ си съ народа, ние не бихме допустнали непосредствени негови представители да влѣзатъ въ Народното събрание. Азъ уважавамъ тия общественити, които може да се фиксиратъ и конкретно, зная какви заслуги иматъ къмъ страната, но сжщо така е известно, че мнозина отъ тѣхъ сж твърде много отчуждени отъ народа, че мнозина нѣматъ непосредствени възприятия за нуждитъ на страната и че тѣ не биха могли да отговорятъ на своето предназначение. Сигуренъ съмъ, че и партиятъ ще направятъ всичко възможно, щото тѣхнитъ по-първи представители да бждатъ избрани за депутати. Но трѣбва да се направи едно голѣмо ограничение въ това отношение, защото, както и другитъ подчертаха, ние ще скжсаме връзкитъ между избиратели и избираеми, между народъ и Народно събрание. Ние не можемъ да пренебрегнемъ провинциалнитъ деятели, не можемъ да се лишимъ отъ услугата на ония, които създаватъ общественото мнение и общественото настроение и които сж агенти на политическитъ идеи между народа — тѣ трѣбва първи да донесатъ тукъ едно отражение на желанията и настроенията на тоя народъ — и затова тѣхното участие въ Парламента трѣбва да бѣде осигурено наредъ съ ония, които могатъ да направятъ една по-друга защита на интереситъ на народа и които могатъ да бждатъ полезни съ своитъ съвети за държавното управление. Не си ли давате смѣтка какво би станало при нашитъ условия, ако се узакони тая наредба на законопроекта? Тогава егонизмътъ навсѣкжде, може би, ще се прояви и ние ще имаме централни листи, които, като задоволятъ амбицията на ония, които стоятъ по върховетъ на партиятъ, ще внесатъ смутъ и недоволство долу въ партиянитъ организации и по тоя начинъ ще се скжсатъ връзкитъ на сътрудничество между водителитъ и ония, които водятъ долу народа, ще се скжсатъ връзкитъ между водителитъ и организациятъ. Какво бихме направили съ това? Ние бихме разрушили основата на парламентаризма, на който ужъ искаме да служимъ съ тая система; по тоя начинъ ние бихме унищожили партийността у насъ, ние бихме създали едно олигархическо управление и облагодетелствуване на отдѣлни личности, като скжсаме връзкитъ на тия личности съ онязи, които даватъ силата на организациятъ, силата на партиятъ. А то значи, съ други думи, да разстроимъ нашата общественост, като унищожимъ партиятъ. Защото каквото и да се казва за партиятъ, тѣ сж свободни идейни организации; въ тѣхъ хората нѣматъ особени връзки, освенъ такива отъ идеенъ характеръ, чрезъ които се свързватъ и по тия съображения, че върхътъ не отговаря на тѣхнитъ разбирания, тѣ могатъ да напустнатъ партията, а нѣкога и по съображения отъ личенъ характеръ може да излѣзатъ отъ нейнитъ редове и да дойдѣмъ по такъвъ начинъ до разпокжсване на нашитъ политически организации.

Може би нѣкой ще противопостави следното: ние трѣбва да оправимъ нашия животъ, ние ще трѣбва да дадемъ повече преднина на идейността, на програмитъ на политическитъ партии и въ името на тѣхъ да търсимъ подкрепа на общественото мнение. Нѣма съмнение, общественитъ борби се водятъ въ името на идеи. Много е важно кой изнася тия борби предъ народа, кой е агентъ на дадена партия, кой представлява известна партия. Моралнитъ, интелектуалнитъ качества на личността сжщо така играятъ твърде голѣма роля за резултата отъ изборитъ. Ето защо, за смѣтка на партийността, за смѣтка на нейния изключителенъ характеръ, ние не можемъ да убиемъ интереси къмъ личноститъ, които представляватъ, въ всѣки случай, тая партийностъ. Азъ намирамъ, че тоя законопроектъ ще докара едно сътресение въ нашитъ политически организации. И безъ това условията на нашия политически животъ благоприятствуватъ за разпокжсването на партиятъ, а като дадемъ възможностъ да се удовлетворятъ амбицитъ, тогава ние туряме въ основитъ на нашия партиенъ животъ семето на раздоритъ, семето на разложението.

Връзкитъ между избираеми и избирателя се особено скжсаватъ, разслабватъ чрезъ забраната на коалицитъ. Законътъ не допуца коалицитъ на мѣстна почва. Зако-

нът допуща коалиции между отделни партии повсеместно, за цялата страна, но законът отрича на избирателя да прави коалиции долу, там, където трябва да избира. И мене ми се струва, г-да, че това запрещение, по начало, е едно насилие надъ свободата на избирателите. Ние не можем чрез закон да ограничаваме волята на избирателя. Може той да желае чрез общи усилия на дадени политически течения да създаде друг ред на нѣщата, може чрез компромиси да иска да създаде една програма, която да представлява нѣщо средно. Може да иска да избере известни деятели, въ които има вѣра заради тѣхния умъ, заради тѣхния моралъ, тѣ да бждатъ представители на неговите интереси, вѣрвайки, че тия негови интереси ще бждатъ най-добре защитени въ Народното събрание. Коалициите не може да се забраняватъ, не бива да се забраняватъ. Това е едно насилие надъ съвѣстѣта на хората, това е една механическа брънка отъ тоя законопроектъ, който иска чрезъ тая забрана да осуети възможността за едно правилно проявление на народната воля. Правото за коалициите горе трябва да съществува и за коалициите долу, защото то е неразривно свързано съ свободата на избирателите, съ свободата на съвѣстѣта. Ето защо не може по изкуственъ начинъ, чрезъ законопроектъ, да осуетимъ възможността на избирателя да прояви желанието си, както той намира за добре. Ние признаваме, че правителството е отражение на народния суверенитетъ и ние трябва да дадемъ възможностъ за най-широко и все-странно проявление на тоя суверенитетъ. Ние не можемъ чрезъ насилие, чрезъ прѣчки въ закона да осуетяваме възможността за свободното проявление на народната воля. Ето защо азъ смѣтамъ, че коалицията, бидейки свързана съ тия основни права на личността, не може да бжде забранявана съ законъ.

По-нататъкъ, законопроектътъ, желаеики ужъ да фаворизира партийността, влиза въ противоречие съ мотивите си, като дава възможностъ на всички групи, както самъ той се изразява, да конкуриратъ въ избирателната борба. Чрезъ малкъ процентъ, отъ 2%, той допуща и най-незначителните политически организации да се състезаватъ, но, както се вижда отъ изразите на законопроекта въ много негови текстове, допуска се състезаването не само на политически партии, а и на групи. Какви сѣ тѣзи групи, азъ не можахъ да разбера — не виждамъ никакви указания въ законопроекта. Въ всѣки случай допущането на групи да конкуриратъ, да се състезаватъ въ изборите показва една мисль, несъобразна съ общите тенденции на тоя законопроектъ. Така се насърждава разпокъсването на политически сили. Можемъ да имаме нѣкои амбициозни хора, които, разчитайки, че ще събератъ около себе си, или около една организация, каквито има, десетки хиляди гласа, да искатъ да се състезаватъ въ политически животъ. Законопроектътъ трябва да създаде ограничение въ това направление; законопроектътъ може по тоя начинъ — което въ всѣки случай не е въ общъ разрѣзъ съ началата, за които говорихъ — да оправилотвори нашия политически и партийенъ животъ. А ние виждаме противното — да се насърждава разпокъсването на политическите сили, да се дава възможностъ на дребните групи да участвуватъ въ политическия животъ.

Г. г. народни представители! Ще свърша моите бележки съ общи изводи. Азъ намирамъ, че тая система не отговаря на нуждите на нашата страна днесъ. Азъ загатнахъ за това. Азъ искамъ още веднѣжъ да го подчертая. При това състояние на духовете въ обществото, при това наежване на враждуващите, при това засилване на антагонизма между отделните обществени групи, ние имаме нужда не отъ тази система, която ще засили фронтовете; ние имаме нужда отъ една избирателна система, която ще ни накара да си подадемъ ръце, която ще скъси разстоянията между отделните политически групировки, която ще даде възможностъ за гражданско помирение въ нашата страна. Предлаганата система днесъ тѣкмо убива фронта на това помирение, тѣкмо убива онѣзи, които желаятъ да създадатъ условия за забравяне на страстите, които душатъ и днесъ нашия народъ.

Г. Чернооковъ (д. ср.): Г. Петровъ! Какво Ви прѣчи тази система да си подадете ръка съ Смиловъ?

Г. Петровъ (нац. л.): Какво давате въ сѣщностъ вие? Чрезъ тая система, както изтъкнахъ снощи и други господа, вие просто убивате тоя фронтъ на помириението, вие унищожавате политическите партии, които могатъ да бждатъ единъ другъ политически центъръ за управление. Вие мислите само за себе си, вие мислите, че вашето управление ще трябва да бжде вѣчно. Никое управление, г-да, не е вѣчно. Недейте забравя, че могатъ да дойдатъ по-тежки дни за васъ и за нашата страна, и за тия дни трябва да

мислите. Защото, ако не скърбя за това, че нѣкои, поради прегрѣшенията, които сѣ имали, може да понесатъ нѣкакви отговорности, азъ бихъ скърбѣлъ най-много, ако тая действителностъ, която проявявате, заведе въ пропасть страната ни. Това е, което ме смущава, когато говоря по тоя законопроектъ. Азъ смѣтамъ, че днесъ повече отъ всѣкога е необходимо да се стараемъ, да се мѣчимъ да създадемъ сцепление всрѣдъ нашия народъ, да възстановимъ единството въ него, да унищожимъ всички причини, които сѣ ни раздвоявали, които сѣ тикали, и въ голѣма степенъ, въ крайности нѣкои отъ политическите организации.

Г. Чернооковъ (д. ср.): Г. Петровъ! Кое постановление на законопроекта прѣчи на Васъ да си подадете ръка съ г. Смиловъ? Кажете, поради този законопроектъ ли Вие се раздѣляте съ него?

Г. Петровъ (нац. л.): За мене е по-важенъ утрешниятъ день, а не е важенъ нашиятъ успѣхъ или неуспѣхъ. Азъ искамъ да зная какво се готви утре за тая страна. Мислете и вие за тоя утрешенъ день. Ако вие продължавате да вървите безогледно изъ пѣтищата, изъ които сте вървѣли, и ако продължавате да оставате на позициите, на които стоите, вие готвите за себе си — не ме интересува това — но вие готвите за страната нещастие. Вие виждате, че ние живѣемъ въ революционни времена. Ние не можемъ да изхабяваме жизнените сили на нашия народъ въ такива дребни борби. Европа се тресе. Вие виждате, че трябва да настѣпни обединение на творческите сили на нацията, за да може да отговори въ тия тежки времена на голѣма морална криза на своето предназначение — като спаси своето бъдеще, да бжде полезна на общочовѣшката цивилизация. Азъ казахъ: Европа се тресе. Виждате навсѣкѣде смутове, навсѣкѣде проявления на разклатено положение; виждате атаки срещу режима, който ние, заедно съ васъ, защитаваме. Вие виждате тоя смутъ дори и въ главите на хора, които сѣ били винаги на тоя общъ фронтъ. Не забравяйте тоя день, който иде. За тоя день, за да бжде въ благополучие страната ни, вие трябва да мислите преди всичко. Не изостряйте страстите, не изкопавайте пропасти; направете това, което ви е възможно и, докато е време, направете го, за да се създаде единъ отдушникъ въ страната, за да се създаде едно управление, което може да се ползува съ симпатии на народа. (Ржкоплѣскания отъ лѣвицата)

Г. Чернооковъ (д. ср.): Искаше да се обедини съ нашия фронтъ, пѣкъ другиятъ фронтъ му ржкоплѣска!

Председателствущъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представител г. Кръстю Пастуховъ.

К. Пастуховъ (с. л.): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Думите на преждеговорившия ораторъ ме предизвикватъ още отъ самото начало да отстраня единъ въпросъ, който виждамъ, че е ржководна идея на мнозина оратори и опредѣля отношението имъ къмъ избирателния законъ. Този ржководна идея е сѣдбата на правителството — единъ въпросъ, който интересува общественото мнение и Парламента. Искатъ да кажатъ — това прозираме — че малко важи какъвъ избирателенъ законъ ще се създаде; всичко то е, да се опредѣли по-рано каква ще бжде властта. Защото, при една стара власт, какъвто избирателенъ законъ да дадете, той нѣма да донесе тѣзи резултати, каквито се очакватъ, и обратното: при една друга власт, колкото и да е несвършенъ избирателниятъ законъ, той ще даде очакваните резултати и ще позволи народътъ да се представи правилно въ Парламента.

Г. г. народни представители! Що се касае до отношението ни къмъ сѣдбата на кабинета, на насъ, социал-демократите, ясна ни е била винаги позицията. Ние сме тоже за една смѣна, обаче азъ дѣлжа отъ самото начало да заявя, че въпрѣки това не бива съ единъ въпросъ за сѣдбата на правителството и по какъвъ начинъ трябва да падне то, да се елиминиратъ всички други въпроси, които иматъ значение за обществения животъ и които, при най-лошото положение, биха могли да подобрятъ въ нѣщо политическия ни животъ. Искамъ да кажа, по нашето схващане, по моето разбиране, независимо отъ тежкия въпросъ за политиката на правителството и за отношенията на партията къмъ тази политика, за насъ, като народни представители, за българския Парламентъ, независимо отъ този въпросъ, стои проблемата за една избирателна реформа. Който и да бжде натоваренъ утре да произвежда законодателните избори, ние смѣтаме, че Камарата не може да свърши своя животъ, преди да даде една сносна избирателна система, която ще ни доведе до едно по-правилно и

по-справедливо представителство на партиите и на народа въ Народното събрание. Това искане ние ще формулираме било към днешното правителство, било към утрешното, и то трябва да се удовлетвори било от днешното правителство, било от утрешното. Не може този, който днес е властник, да остави тая проблема за бъдеще време, когато той няма да бъде на власт. Ето защо нашата партия, която не е по-малко опозиционна от другите опозиционни партии, има едно становище към избирателния закон: преди да се разотиде Народното събрание, да гласува новъ избирателен законъ.

И ние сме последователни на себе си. Ние не сме преставали още откогато Демократическият сговоръ пое властта да настояваме часъ по-скоро да се премахне днешната избирателна система и да се даде една нова избирателна система. Азъ не правя никому мили очи и отъ една прага кауза не мога да правя политика, за да скривамъ истината. Азъ няма да говоря „ако“ и „но“, азъ ще заявя предъ васъ туй, което е било убеждение на нашата партия и въ миналото; че измененията, които се направиха презъ 1923 г. отъ кабинета на Стамболийски, бѣха едно посегателство върху пропорционалната избирателна система. (Ръкоплѣскания отъ сговористите. Възражения отъ дѣвницата)

Н. Андреевъ (р): Това е по-голямо посегателство.

К. Пастуховъ (с. д): . . . диктувано не отъ държавни интереси, а отъ партийни интереси, за да се създаде едно компактно мнозинство и да се изключи опозицията отъ Народното събрание (Ръкоплѣскания отъ сговористите). Това не бѣше гласъ на една съвѣсть, това бѣше изразъ на една необуздана страсть, която искаше да се наложи неограничено върху българския народъ и да разстрои и прогони всички свои противници вънъ отъ Народното събрание. (Ръкоплѣскания отъ сговористите)

В. Димитровъ (д. сг): Това е истината.

К. Пастуховъ (с. д): Ние, г. г. народни представители, въ онова време бѣхме опозиция на кабинета Стамболийски.

Н. Андреевъ (р): А сега сте правителствени.

К. Пастуховъ (с. д): Ние заедно съ всички представители на тогавашната опозиция — на радикалите, г. Андреевъ, на демократите, г. Мушановъ, на народняците, г. Маджаровъ, на всички политически течения тукъ — се борихме, за да предотвратимъ този ударъ върху пропорционалната избирателна система, . . .

А. Малиновъ (з. в): Сега тѣ (Сочи сговористите) ще ви дадатъ депутатски мѣста.

К. Пастуховъ (с. д): . . . но не можахме да успѣемъ.

Н. Кемилевъ (д. сг): Въ всѣки случай няма да ги взематъ отъ сърбитѣ. (К. Муравиевъ, Х. Баевъ и други земеделски депутати напускатъ залата) Вънъ нечестиво! (Сочи Х. Баевъ) Продаде си партията! Уравни си смѣтките съ партията, вмѣсто да бѣгашъ.

Министъръ Г. Василевъ: И Георги Петровъ избѣга.

К. Пастуховъ (с. д): Г. г. народни представители! Още въ 1923 г. ние поискахме да се премахне сегашната избирателна система и да се възстанови старата пропорционална избирателна система. Ние формулирахме едно законодателно предложение, приподписано отъ представители на опозиционните партии, въ туй число и демократи, и радикали, за възстановяване на пропорционалната избирателна система, но ние, сговористите, не устояхте на обещанията си и се възползувахте отъ дѣлото на Стамболийски. (Станю Златевъ трѣгва да излѣзе отъ залата)

Н. Кемилевъ (д. сг): Горещо ли ти стана, дѣдо Станю? (Пререкание между Х. Баралиевъ и Станю Златевъ)

К. Пастуховъ (с. д): Г. г. народни представители! Ние продължаваме да настояваме да се измени сегашната избирателна система. Миналата година презъ юний месецъ ние направихме ново законодателно предложение.

С. Мошановъ (д. сг): На добъръ часъ, дѣдо Станю!

С. Златевъ (з. в): (Казва нѣщо)

К. Пастуховъ (с. д): Г. Станю Златевъ! Ние не сме поддѣление на Земеделския съюзъ.

Министъръ Г. Василевъ: Като Георги Петровъ.

К. Пастуховъ (с. д): Ние подновихме това наше предложение, но, за съжаление, г. г. демократите отказаха да го подпишатъ, земеделците отказаха да го подпишатъ, едва съ нашите подписи и подписи на депутати отъ различни групи успѣхме да го внесемъ. То не видѣ бѣлъ денъ, но ние не се отчаяхме да искаме новъ избирателен законъ.

Н. Андреевъ (р): (Възразява нѣщо)

К. Пастуховъ (с. д): Затова, г. Андреевъ, въ нашите речи ние винаги подчертавахме да бѣде създаденъ такъвъ законъ, докато най-после предизвикахме първия министъръ да направи декларация въ Народното събрание, че той ще внесе една промѣна на избирателния законъ. Ето историята на въпроса. Той не е новъ, той не е отъ днесъ, той не е отъ вчера, той е отдалвна. Привеждамъ ви тая история, за да ви напомня, че нашата партия има една ясна позиция, едно поведение определено по избирателния законъ, което не се влияе отъ разрешаването на други въпроси, колкото и да сѣ крупни и отъ грамадно значение за живота на държавата. Щомъ ние не сме бойкотирали Парламента, а се интересуваме отъ неговите дѣла, вземаме участие въ дебатите по въпросите, които ние изнасяме или които правителството ни представя на разглеждане, на същото това основание ние сме длъжни да трѣбваме, както трѣбваме въ нашата партия — мога да го кажа за себе си — редица искания на нашия животъ, за да добиемъ единъ плюсъ, независимо отъ нашето отношение къмъ правителството.

Нашата критика върху политиката на правителството, нашата борба за сваляне на правителството не ни освобождава отъ задължението и отъ дълга, въ рамките на възможното, въ Парламента, при разположението на силите, каквото го има, да се боримъ и да постигнемъ нѣщо по-добро, отколкото е досегашното.

Н. Андреевъ (р): Заблуждение голямо!

К. Пастуховъ (с. д): Това е нашата политика на реформи и на борба къмъ правителството.

Другата политика е политика на отрицание, политика на бойкотирание на парламентаризма и на всичко, което представлява държавата. Другата политика е въплъщение на она краенъ радикализъмъ, носенъ било въ градски, било въ земеделски маси — избликъ не на разумъ, а на острѣвление — който води държавата не къмъ нейното развитие и нормализиране, но който я тласка къмъ конфликти, къмъ хаосъ, къмъ безизходъ и къмъ катастрофи.

Нашата политика на социалдемократи е отъ свѣршено друго естество. Може на нѣкои отъ васъ, другари въ опозицията, съ които се боримъ рамо до рамо противъ опасните мѣроприятия на правителството, да не ви се явява тая наша линия, но ние я следваме, безъ да се отклоняваме отъ главната опозиционна линия на нашата политика.

Г. г. народни представители! Азъ съмъ доволенъ, че всички оратори — и г. Мушановъ, и представителъ на земеделците, и г. Георги Петровъ, представителъ на либералите — всички тѣ се изказаха за възстановяване на пропорционалната система по окръжи.

Х. Баралиевъ (с. д): Само за лице.

К. Пастуховъ (с. д): Ние сме тамъ.

Н. Андреевъ (р): И тукъ, и тамъ. (Сочи дѣвницата и дѣсницата)

К. Пастуховъ (с. д): Внимавайте въ думите си и не ни оскърбявайте. Ние не сме и тукъ, и тамъ. Тукъ и тамъ сѣтзи, централниятъ органъ на които, в. „Радикалъ“, и водачътъ на партията имъ изказа едно мнение, а представителътъ имъ тукъ изказа друго мнение. (Ръкоплѣскания отъ сговористите)

Н. Андреевъ (р): Не е вѣрно. Това е фалшификация. Дайте думата на водача на Радикалната партия. Това не е истина. Нищо вѣрно няма въ това. Само единъ човѣкъ съ две лица, само една партия съ две лица може да бѣде по единъ въпросъ и тукъ, и тамъ (Сочи дѣсницата и дѣвницата), както сте вие. (Възражения отъ социалдемократите)

Х. Баралиевъ (с. д): Ти се боришъ само за депутатския си мандатъ.

С. Мошановъ (д. сг): Остави го бе, Баралиевъ.

Н. Андреевъ (р): Азъ най-малко се нуждая отъ мандатъ. Азъ Ви заявявамъ, че отъ Радикалната партия нито г. Костурковъ, нито който и да било другъ е за тая система. Ако Вие поддържате противното, заявявамъ Ви, че Вие говорите една неистина.

Министъръ Г. Василевъ: Г. Андреевъ! Целта на законопроекта е да влѣзе тукъ г. Костурковъ, и той ще влѣзе, ще влѣзатъ и повече радикали, но Вие, може би, нѣма да влѣзете. Целта на законопроекта е да нѣма бозайници отъ Земледѣлския съюзъ. (Смѣхъ и ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Н. Андреевъ (р): Кои сж бозайници, то се знае.

К. Пастуховъ (с. д): Г. Андреевъ! Обръщамъ се лично къмъ Васъ. Азъ мисля, че съмъ далъ достатъчно доказателства, за да имате едно по-друго отношение къмъ мене. За пръвъ пътъ чувамъ да ме обвиняватъ за две лица.

Н. Андреевъ (р): Казвамъ това за вашата партия.

К. Пастуховъ (с. д): Обвинения за бруталностъ, за налагане волята на държавата надъ партията — слушалъ съмъ ги много пъти, но за две лица — това не съмъ слушалъ.

Х. Баралиевъ (с. д): Той (сочи Н. Андреевъ) е съ две лица, че върви съ партията си, а се избира въ Парламента противъ решението ѝ.

Н. Андреевъ (р): Азъ направихъ коалиция отъ името на радикалната организация съ Демократическата партия отъ Земледѣлския съюзъ. Тѣй че Вие не може да заблуждавате другитѣ, шомъ като самъ сте заблуденъ.

К. Пастуховъ (с. д): Г. Андреевъ! Запазете свободата на мнението си, но, увѣрявамъ Васъ, както и другитѣ, ...

Н. Андреевъ (р): Азъ отговорихъ на г. Баралиевъ.

К. Пастуховъ (с. д): ... които ме обвиняватъ, че азъ не се влияя отъ това да изнасямъ свободно моето убеждение. То не е Ваше обвинение само; то се подхвърля и отъ други — отъ тия, за които, когато бѣха настѣпили тежки дни, когато една брутална властъ, безъ законъ, ги грабна отъ жилищата имъ и ги хвърли въ затворитѣ, азъ като единственъ представителъ на социалната демокрация ...

Министъръ Г. Василевъ: Съвършено вѣрно.

К. Пастуховъ (с. д): ... безвъзмездно, безъ споразуменіе, безъ въздействие, отъ чиста подбуда въ изпълнение на единъ дългъ на политикъ, на общественникъ, на човекъ съ съвѣсть, който се абстрахира отъ своитѣ убеждения, излѣзохъ да ги защита (Отъ сговориститѣ: „Браво“ и ржкоплѣскания) срещу инсинуациитѣ на едно грамадно болшинство, срещу подсказаніята отъ министерската маса, че азъ съмъ оръдіе на черния блокъ, че менъ е платено за защита стотици и стотици хиляди лева. Всичко това менъ не ми влияе и нѣма да ми повлияе нито Вашиятъ апо-строфъ, нито демонстрацията на която и да било група. Азъ, както и нашата партия, сме дали доста доказателства, че служимъ въ най-критичнитѣ моменти винаги на истината и изповѣдваме убежденията си така, както ги разбираме.

Дайте пропорционалната система вие отъ дѣсно, дайте я вие отъ лѣво, вие, оппозицията — да я искаме, да я възстановимъ и да се откажемъ отъ това, което е сега!

Но онова, което е досега, ако искаме да възпитаваме поколѣнието, че държимъ на думата си, поне подиръ 8-годишно властване тоя паметникъ трѣбва да бѣде съборенъ. Не може една партия или група хора, които водѣха ожесточена борба противъ единъ законъ, днесъ да му се кланятъ, да го възприематъ и да отлагатъ изпълнението на думата си

Г. Мушановъ говори за пропорционалната избирателна система. Той говори много хубаво. И въ 1927 г., когато бѣ въпросътъ за коректива, той пакъ говори за пропорционалната система. Но, г-да, азъ и тогава и сега казвамъ: нека ми позволи г. Мушановъ да се съмнявамъ въ неговата декларация, защото тя не е чисто и просто възстановяване на пропорционалната система, а съ нѣкои „но“ и „ако“, които я правятъ проблематична, и, следователно, изпълнението ѝ да бѣде отложено ad calendas graecas.

На единъ апо-строфъ въ 1927 г. г. Мушановъ се обърна къмъ г. министъръ Ляпчевъ и каза: „Кажете ми, кои държавнишки съображения Ви прѣчатъ на това, защото, казва, азъ, като държавникъ, ще си помисля дали да я прокарамъ или не“. Че какъ може да се воза азъ на тая кола? (Смѣхъ всрѣдъ сговориститѣ) Какъ да не схващамъ азъ, че тукъ има партийностъ, увлѣченостъ, че г. Мушановъ не е за пропорционалната система, а това е само едно одумване съ целъ да се провали това, което е предложено? Какъ да вървамъ — съжалявамъ, че сега го нѣма тукъ — когато азъ чета изявленията му въ вестници въ смисълъ, „пропорционалната система, при корекции, които опитътъ е наложилъ и държавнитѣ нужди сж посочили“? Тѣ обвиняватъ г. Ляпчева, че е толкова общъ и неопредѣленъ въ изразитѣ си, че не може да се разбере какво конкретно иска да каже. Ясна ли е тукъ конкретната мисълъ, която иска да каже този, който е за пропорционалната система съ тия уговорки?

Мога ли да вървамъ на г. г. земледѣлцитѣ, че сж за пропорционалната избирателна система?

Н. Андреевъ (р): Сега не можете да вървате, понеже ви свалиха отъ тѣхната кола. Сега ще се возите на колата на други (Сочи сговориститѣ) и на тѣхъ ще вървате.

К. Пастуховъ (с. д): Не Ви прави честь! Вие сте много малкъ, за да хвърляте подобни инсинуации. Азъ ги отминавамъ съ презрение, и тѣ показватъ само уродена политически, на който Вие седите. (Ржкоплѣскания отъ социалдемократитѣ и отъ сговориститѣ)

Д. Нейковъ (с. д): (Къмъ Н. Андреевъ) Трѣбва да сте голѣмъ тепегъзинъ, шомъ не вземате отъ презрѣния на хората. Не Ви е срамъ! Малко по-прилично се дръжете.

Н. Андреевъ (р): Отъ социалиститѣ по-голѣми тепегъзи нѣма.

Д. Нейковъ (с. д): Какво побѣснѣхте тукъ отъ два дена! Голѣмата Радикална ще изчезне!

К. Пастуховъ (с. д): Вървате ли вие, че земледѣлцитѣ сж за възстановяване на пропорционалната избирателна система? Кой може да ни увѣри въ това?

Министъръ Г. Василевъ: Обовъ и Коста Тодоровъ сж се убедили вече.

К. Пастуховъ (с. д): Естествено е, че когато имаме такава отношение, невъзможно е да се прокара пропорционалната система. Невъзможно е това не по наша вина. Цѣлата наша история е свидетелъ, че сме я искали; ние сме я формулирали най-напредъ въ оппозиционния блокъ презъ 1908 г.; оттогава оше и досега ние сме убедени — сме и сега — че пропорционалната система трѣбва да бѣде възстановена, но сме и убедени, че днешната система не може да трае повече отъ 24 часа. Дайте да я възстановимъ. Не я даватъ оттукъ (Сочи сговориститѣ). Ние я искаме. Това е истината. Не я желаятъ и оттамъ (Сочи демократитѣ). Малко гласове има въ тая срѣда, които да я желаятъ. И подъ желание азъ разбирамъ не когато дойде законопроектъ да излѣзете съ една формула за възстановяване на пропорционалната система, а презъ течение на законодателния периодъ да сте взели всички мѣрки да предизвикате правителството да излѣзе съ единъ избирателенъ законъ. Тоя въпросъ не сѣществува и за оппозицията. Какво можемъ да правимъ ние, социалдемократитѣ, които искаме една по-добра избирателна система? Да трѣбваме измѣнения на избирателния законъ.

Азъ нѣма да доказвамъ предъ васъ, както правѣше г. Рашко Маджаровъ, коя система е по-добра — мажоритарната или пропорционалната. Азъ съмъ убеденъ, както и нашата партия е убедена, че пропорционалната система по окръжи, съ която нашиятъ народъ е навикналъ и знае да манипулира, има всички предимства предъ мажоритарната система. Азъ съмъ убеденъ, че демократичнитѣ течения въ Европа сж сторонници на пропорцията и осжждатъ мажоритарната система. Азъ мога да подчертая предъ васъ, че мажоритарна ситема, каквато ние имаме до прокарването на пропорцията, въ никоя друга държава нѣма, освенъ въ Англия, дето едно релативно мнозинство може да получи избора по мажоритарната система и да представлява народа въ Парламента. Въ Франция сега има мажоритарна система, но, както знаете, ако не се получи абсолютно болшинство, следващата недѣля се състезаватъ вече две листи, прави се компромисъ между сходнитѣ партии, и, следователно, балотажътъ е една ко-

рекция на несправедливостите на мажоритарната система. Известно е, че днес във Англия, дето има дупартийна система, и дето традициите са толкова силни, животът налага и на Работническата партия да внесе подобрения във изборителния закон с тъй наречения алтернативен вот. Но ние във България, г-да, трябва да престанем, когато сме във опозиция, да бъдем пропорционалисти и коалиционисти, а когато сме на власт, да бъдем мажоритери и страсти партизани на хомогенните режими. (От социалдемократите и от някои сговористи: „Много вярно“ и ржкоплъскания) Това е една традиция, завещана ни от личния режим на Фердинанда, с която трябва да скъсаме и да се мъчим да бъдем последователни — това, което сме във опозиция, да бъдем по възможност и когато сме на власт, а не да бъдем за едно във опозиция, а на власт свършено друго да искаме.

Но, г. г. народни представители, пропорционалната система у нас не е дала лоши резултати, откакто се практикува докато се отмени. Даже във Радославово време тя даде възможност да се създаде един опозиционен блок и във рамките на възможното да въздейства върху правителството. И аз съм убеден, че ако ние имаме нещастното държавата да се управлява от един необуздан цар, от един личен режим, върхът това, ако ние имаме още това голямо нещастие — не само чрез един личен режим, но чрез един ангажиент да върви винаги в съгласие с политиката на Централните сили, да ги бже агенти, и, както се установява, не по убеждение, но срещу големи подкупи, може би пропорционалната система щеше да даде възможност на опозицията да изиграе по-голям роля, отколкото това и бй възможно при обстоятелствата, при които тя имаше да действа. Но за България да имате 100 души опозиция не е малко, ако се управлява не по закон и ако липсват свободни избори, когато правителството за своята политика се допитва до народа.

Прочее, всички тези доводи, които могат да се правят против пропорцията, без да влизам във тяхното обсъждане, аз ги отблъсквам и смътам, че ние разбиваме отворена врата, защото когото и да попитаме селяка и гражданина, школувания и нешколувания политик, той ще се произнесе във полза на пропорционалната система, с която той вече е свикнал. Днешната е една декларирана мажоритарна система.

Е добре, като внасят този законопроект, който не е наше дело, с който ние не се солидаризираме, като не келаме досегашната изборителна система и няма никаква възможност — защото виждате разположението на силите във този Парламент — да се възстанови пропорцията по окръжи, ние, след дълго обсъждане на всички положения, легнали въ предложението ни законопроект, дойдохме до убеждението, пред двесте злини да предпочетем по-малката. Кolkото и да присъда във някои пунктове законопроектът, като една суха несочна дуля на гърлото, колкото сега да смътаме, че той не е една желана, дълбока политическа реформа, все пак той е една крачка напред от досегашното. И при липсата на възможност да се добие нещо по-хубаво, ние ще гласуваме по принцип законопроекта. Ние ще го гласуваме при тая още уговорка, г. г. народни представители — че ще апелираме към вашия разум да внесете някои съществени подобрения, които да направят законопроекта по-смилаем за по-големия кръг хора във Народното събрание, които да му дадат — на закона — един престиж пред общественото мнение, което не е маловажно за едно правителство или за един изборителен закон. Той не е един обикновен закон, който днес може да се гласува, а утре да бже отменен. Той засъга дълбоко важни интереси на гражданството и, следователно, той трябва да бже колкото е възможно по-добре възприет не само от едно болшинство във Народното събрание, но от мнозинството във българския народ.

Не искаме да влизам във подробности, за да отнемем вашето време. Аз ще подчертая още сега, че това, дето законопроектът прибъгва до централните листи, т. е., дето отлъля 44 мандата, за да бждат раздадени на централните листи или на опозицията, е една крачка съществена напред от сегашното. По принцип ние трябва да уървем до тая идея, възприета и направена дълго във много страни — идеята за централните листи. Тя е осъществена и във Германия, и във Австрия, и във Полша, във редица държави, които създадоха нов живот политически подир войната. Тя е един коректив не само на мажоритарната система, но е един коректив на пропорционалната система, както е във Германия.

Г. Рашко Маджаров, който е противник на тази система, се помъчи да ни убеди, че Германия, будъто бй,

иска да се повърне от централните листи. Едно заблуждение. Истината е, че има един проект на д-ръ Вирт, вътрешният министър, който иска да направи някои корекции във досегашната система, като увеличава числото на първоначалните окръжи — досега тй бйха 35 колегии, правят ги 106 колегии — но пак ще съществуват централни листи, ако и не толкоз на брой, защото там не е една централната листа. Все пак принципът си остава, партиите могат да се ползват от остатъците на гласовете. Защото, г. г. народни представители, това е едно вярно на съвременната демокрация: трябва да има не само равномерно представяне на партиите във Парламента, според тяхната сила, но също тъй и еднаква стойност на всеки глас на избирателя. Това начало се мъчат да прокарват съвременните демокрации във законодателството с всички мислими отклонения, съобразно с фактическото положение. Не може да се отиде дотам, както някои искат да кажат, да се даде предимство само на големите партии, защото пропорцията или остатъците създавали малки партии. Илюзия е да се твърди, че и най-свършените изборителни закони, които фаворизират дребните партии, създават разцепление на политическия живот на много групи. Има една доза на фаворизиране чрез законодателството, но причините на раздроблението са по-дълбоки и, както животът ни показва, не тй лесно отстраними и, може би, развитието на страните няма да върви само към големи партии, но покрай големите партии ще съществуват и малки партии. Единственият коректив към това е високата политическа култура и държавническа идея на партиите и на представителите във Парламента, да могат, върйки раздроблението, което съществува, да се обединят около не една партийна програма, а около една програма за управление и да съставят изкуствени или временни болшинства за управление във парламентите. И тези управления, при всичките им недостатъци пред хомогенните, не са тъй малотрайни и катастрофални както на пръв поглед могат да мислят някои. Дори и когато са нетрайни, тй пак умът да задържат положението и пак въ страната има правителства, които подхождат на преходящия момент. Ето защо подир войните държавите и демократиите свикват с идеята за множеството на партиите и се мъчат да създадат управление при съществуването на тия партии и тй го създават.

Г. г. народни представители! Въ Франция, известно ви е, няма партии във този смисъл, както ги имаме ние. Там правителствата управляват и без шефа на правителството да излиза непрекъснато от най-силната въ парламента партия; често пъти шефът на правителството излиза от партия, която е едно малцинство въ парламента, но по редица причини може да обедини около себе си някои групи за провеждане на една политика. Групата на Бриан, който е вече толкова години непрекъснато министър на външните работи на Франция, няма повече от 40 души депутати; групата на Тардйо, когото се мъчат да издигнат, не брой повече от 50 души депутати; групата на Поанкаре, въ чието име се произвежда един законодателни избори, няма повече от 30—40 души депутати. Днешният министър-председател Лавал, когото можем да наречем чудо, . . .

С. Мошанов (д. ср): Той е sauvege.

К. Пастухов (с д): . . . няма зад себе си почти никого и при все това той е посочен, но винаги търси да има едно болшинство въ Парламента, което да го подкрепи при провеждането на една политика.

Прочее, няма голъм страх, както някои мислят, при една политическа култура и при едно по-голямо самопожертвуване на партиите, при една по-голяма доза от отърване от грубото партизанство, да съ възможни кабинети, които да управляват, без да имат нужното мнозинство.

Какво ни е дала България с своите кабинети, разполагащи с голъми болшинства? Вие всички знате миналото, за да няма нужда да го повтарям и сега. Какво са ни дали и как съ създадени голъмие партии във България? Всички тй, почти без изключение са създадени като минали през управлението — чрез сръдствата на властта си създават партизани. Тй не са още отражение на идеи, които вкарват въ народа и които идеи ги крепят и им създават последователи. А новото време, г. г. народни представители, подир войната, показва, че има партии, течения и групи въ дъсно и въ лъво, които се създават на почвата на един опасен за народа и държавата радикализъм. Тия групи и течения могат да бждат голъма сила, могат да бждат едно множество, но

тѣ не сѣмъ още залогъ, че ще насочватъ държавното кормило на правъ пѣтъ и ще отворятъ криле на едно нормално политическо развитие. (Ржкоплѣскания отъ социалдемократитѣ и отъ нѣкои сговористи)

Д-ръ Н. Думановъ (нац. л): Всички сме съгласни.

К. Пастуховъ (с. д): Тѣй че когато говоримъ за голѣми и силни партии, нека се освободимъ отъ прогимназиалнитѣ познания за политическия животъ и за значението на множеството въ управлението на държавата. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ) Подиръ войната и други постоулати трѣбва да обладава една партия, която иска да бѣде голѣма и силна, за да може да претендира да поеме ржководството на управлението и да потърси за тая целъ сътрудничеството и съдействието на други политически групи.

Но отъ тая трибуна чистосърдечно мога да изповѣдамъ, че въ България нѣма, не е имало, нѣма и да има партия, която да разполага съ болшинство въ народа. Ересъ е, който разпространява, че неговата партия имала мнозинство въ народа. Има партии, които сѣмъ по-силни отъ други, но нѣма партия, която да има мнозинство въ народа, за да претендира на това основание да поеме държавното кормило. „Всички останали партии сѣмъ сравнително слаби“ — говорятъ нѣкои и възразяватъ: „Междиннитѣ партии защо ни сѣмъ? Да изчезнатъ. Малкитѣ партии да се разотидатъ“. Да, въ Русия това става.

Министъръ Г. Василевъ: И при Стамболийски стана.

К. Пастуховъ (с. д): Всички партии, които не сѣмъ болшевишки, сѣмъ единъ приказъ „Разидисъ!“ Свършено. (Веселостъ) Въ Турция това сѣмъ може да стане. Когато Кемалъ паша, който цени нуждата отъ опозиционна партия, видѣ, че на опозиция не може да се играе въ Турция, той изповѣда: „Дотукъ и по-нататъкъ не“.

Т. Стоилковъ (д. ср): (Смѣе се)

К. Пастуховъ (с. д): Това може да стане при една диктатура. Може да има стремежъ на хора, които не признаватъ парламентаризма, които искатъ една сила, една власт, но това е неограничена власт, диктатурата. Каквото и име да носи, тя нѣма нужда отъ други партии и се труфи, че има болшинство отъ избирателитѣ, защото хората разбиратъ какъ върви животътъ.

Но, г. г. народни представители, тождока ли сѣмъ опасни, тождока ли сѣмъ *quantité négligeable* въ съвременния политически животъ дребнитѣ партии, междиннитѣ партии, че да могатъ да бѣдатъ по единъ или другъ начинъ унищожени? Азъ мисля, че ако направите анализъ не само на положението въ нашата страна, но ако хвърлите единъ бѣгълъ погледъ на положението въ другитѣ страни, вие ще видите често пѣти междиннитѣ партии да играятъ една голѣма роля въ политическия животъ. Кѣмъ тѣхъ сѣмъ обърнати очитѣ, тѣ представляватъ една необходимостъ за нормалното функциониране на живота. Безъ да привеждамъ за примѣръ други, доста е да ви кажа какво е въ Германия. Тамъ е много поучителенъ примѣрътъ съ социалдемократическата партия, която подкрепя единъ кабинетъ на малцинство, противъ тѣзи, които се наричатъ мнозинство, противъ радикализма отъ дѣсно и отъ лѣво, който иска да влѣзе въ парламента, но не за да му даде животъ, не да управлява съгласно конституцията, а да провъзгласи диктатурата и да разгони парламента, да унищожи придобивкитѣ на германското работничество и народа отъ революцията насамъ. Е добре, социалдемократитѣ казватъ: „Ние нѣма да дадемъ преднина на това мнозинство; ние познаваме неговата природа; ние ще държимъ за единъ умѣренъ курсъ, за да спасимъ страната отъ една неминуема и очевидна гибелъ“.

(Председателското мѣсто се заема отъ председателя)

Другъ примѣръ съ германския кабинетъ. Финансовиятъ министъръ е Дитрихъ, представителъ на една демократическа партия, много добра, идейна, съ честни последователи, съ учени хора, но безъ голѣма политическа клиентела въ народнитѣ маси. Днесъ тая партия държира чрезъ Дитрихъ финансовата политика на държавата и безъ нея може би кабинетътъ Брюнингъ би фалиралъ и би се отворила вратата на хаосъ за Германия. Защо така лесно ние гледаме на работитѣ въ Балкана и така леко сме готови да туримъ въ кошъ всички междинни партии? А между туй всички опозиционни групи могатъ да бѣдатъ все междинни, защото колкото сѣмъ по-разумни, колкото сѣмъ по-малко безогледни въ своитѣ методи, тождока иматъ по-

малка политическа клиентела. Само че не всички иматъ като насъ откровеностъ да изповѣдатъ истината. Нѣкои си турятъ паунови пера и се надуватъ, представляватъ се голѣми сили, посочени отъ народа, а между тѣмъ и тѣхниятъ халъ не е по-добъръ отъ нашия. (Смѣхъ) И нашиятъ халъ не е по-лошъ отъ хала на други опозиционни партии, които се спотайватъ, мълчатъ си и се ползватъ отъ обстоятелствата. (Смѣхъ всрѣдъ сговориститѣ) Тѣй е било, г. г. народни представители, въ миналото; за съжаление, тѣй продължава да бѣде и сега. И не лесно ще се измѣни тази лоша действителностъ. Ето защо моятъ масшабъ и, смѣтамъ, масшабътъ на разумнитѣ хора не може да бѣде този — за силнитѣ и за слабитѣ партии и, въ зависимостъ отъ това площадно гледище, да се опредѣлятъ позицитѣ и отведнѣжъ да се отсѣче: не даваме междинни партии, а нѣкои отъ междиннитѣ партии, за да прикриятъ положението си, да иматъ смѣлостъ да заявяватъ, че не желаятъ фаворизацитѣ.

Мене ми направи до нейде тѣжно впечатление г. Мухановъ, който като-че-ли искаше да подхвърли по нашъ адресъ, като каза, че „нѣкои опозиционни партии търсятъ съ закона зобъ“. На това азъ пѣкъ мога да отговоря, че може би други съ закона търсятъ да влѣзатъ направо въ пълния селски хамбаръ, безъ да си помислятъ, че той може да ги засипе и да ги удуши. (Смѣхъ всрѣдъ сговориститѣ) Азъ сѣмъ ималъ случаи и другъ пѣтъ да се обясня, че ние не смѣтаме като милостъ това, което законътъ дава на една партия, нито смѣтаме, отъ друга страна, че нашата партия, макаръ не така както нѣкои отъ другитѣ, не е била съ значение въ нашия животъ — била е и ще бѣде съ значение. Това не може никой да го откаже. И ако ние се боримъ за избирателенъ законъ, за представителство въ Парламента, то не е отъ карьеристични полъзновения, то не е за да бѣде Х, У или Z народенъ представител, за да получава дневни. Това разбираме може да отговаря на единъ манталитетъ отъ друго естество, за когото друга идея нѣма, освенъ днешнитѣ въ Народното събрание.

Т. Стоилковъ (д. ср): Ще се разсърди Дерлипански. Той не е за тая идея.

К. Пастуховъ (с. д): Но, г. г. народни представители, какъ мислите вие — една партия, която се е борила за парламентаризма, която е противъ борбата на улицата, нея ли да оставимъ да излѣзе на улицата, въпрѣки убежденията си, а тѣзи, които се биятъ въ гърдитѣ си, че сѣмъ за борбата на улицата, за въоръжени вѣстания, за силни акции, тѣ да влѣзатъ въ Парламента и тѣ да крепятъ парламентаризма? Когато ние искаме да влѣземъ въ Парламента, ние не търсимъ милостъ на когото и да било; ние търсимъ начинъ да упражнимъ едно право, дадено ни отъ конституцията, дадено ни отъ живота, отъ нашия животъ и отъ живота на чуждитѣ страни. Това ние сме търсили и това ще търсимъ. Ние не желаемъ да калимъ народнитѣ маси за една борба на улицата, ние желаемъ да канализираме социалнитѣ конфликти, да модернизираме парламентитѣ и да пращаме представители на народа, на трудящитѣ се въ Народното събрание, за да отстаиватъ тѣхнитѣ интереси.

Упражнението на едно легитимно право не може да бѣде актъ на снизхождение и на милостъ. Милостъ ние не желаемъ, въобще, милостъ не ни е давана. Ние си извоювахме това, което ни се следва и което трѣбва да получимъ. Вие, които критикувате нашето поведение, какъ можете да искате една партия съ 40, съ 50, съ 60 хиляди гласа да нѣма нито единъ представителъ въ Народното събрание, а вие да получавате мандати съ по 4 хиляди гласа, ние да търпимъ тази неправда, единъ паразитизъмъ да се развива въ държавния животъ и, за да бѣдемъ вамъ приятни, да отстаиваме и да защитаваме една несправедливостъ или да мълчимъ, когато законътъ е създаденъ за силнитѣ партии да ограбватъ слабитѣ партии, да ограбватъ избирателитѣ, да фалшифициратъ народната воля? Ние се застъпваме — силни ли сме, слаби ли сме, междинни ли сме или сме великани, имаме ли историческа мисия или нѣмаме — ние имаме право да защитимъ онова, което нашата дейтелностъ, нашата борба, нашиятъ животъ ни дава. Ние имаме по-голѣмо право, г. Петровъ, представителъ на националлибералитѣ, отъ Васъ, отъ Вашата партия, която бѣ сподвижница на личния режимъ, родоначалникъ на терора и насилията и проводникъ на една политика на катастрофи за нашата нация. Вашата партия, вие, които бѣхте противъ пропорцията, вие, които бѣхте противъ свободитѣ на гражданна, вие, които имате жбѣ върху насъ още отъ миналото — нѣмате желание да бѣдатъ представени социалиститѣ въ Народното събрание. Ние разбираме това.

Д. Нейковъ (с. д): Чункимъ Георги Петровъ самостоятелно ще влѣзе въ Парламента. Ще влѣзе, когато си види ушитѣ безъ огледало. (Смѣхъ)

К. Пастуховъ (с. д): Г. г. народни представители! Въ свръзка съ тия мисли и за да се отнеме всѣки козъ противъ централнитѣ листи, азъ бихъ апелиралъ предъ васъ да поправите една съществена неправда. По предлагания законопроектъ, въ нѣкои околии, около 40, се намалява числото на народнитѣ представители, които тепърва има да се избиратъ, съ по единъ, следователно, длѣтителъ се увеличава, и азъ мисля, че и за опозиционнитѣ партии и за правителствени партии, макаръ и въ по-малкъ размѣръ, може да се случи по-мѣчно да стигнатъ до длѣтителъ. Излѣзте отъ това трудно положение. Създайте едно фактически положение, каквото е било до предлагания законопроектъ, за да имате основание да кажете: ето ви плуса — най-малко 44 мѣста, ако не получите на първа рѣка никакъвъ мандатъ, ще ги имате за разпредѣление помежду си. Да се създаде положение — длѣтителъ да се намѣри, като се дѣли на числото на мандатитѣ плусъ единична, както бѣше въ стария законъ, поне за тѣзи околии, където се намалява числото на народнитѣ представители. Тогава ще имаме положение еднакво съ това, което е днесъ, което е било и вчера, въпрѣки това, че длѣтителъ е нарастналъ и ще останатъ остатъци. Азъ мисля, че отъ държавническо гледище — партийнитѣ и личнитѣ комбинации оставямъ настрана — това би било полезно, това е желателно, това ще задоволи всички. Нѣма нужди отъ много мандати. Азъ отивамъ дотамъ, че което и да било правителство нека дойде съ 100 мандата, нека дойде съ 120 мандата. Ако ние сме решени да не прибѣгваме до разтуряне на камаритѣ, нека тогава се образуватъ правителства отъ Парламента, както това става въ другитѣ страни, като се преодолѣятъ предъ необходимостта всичкигъ мѣнотии и като се скѣса съ припомнитъ на миналото — когато не ми харесва, да разтурямъ по веднѣжъ и по дваждъ Народното събрание. Дайте така да се управлява държавата. Мисля, че съ това нашиятъ Парламентъ ще направи една крачка напредъ — не на думи, а на дѣло — въ пътя на своето стабилизиране и ще имате пакъ едно правителство стабилизирано. Но подъ стабилизирано правителство не разбирайте едно такова компактно мнозинство което ще се чудите какво да го правите. И когато е много, то не е винаги полезно. Нищо опасно отъ това, че една партия може да остане въ малцинство и, следователно, да се прибѣгне къмъ една комбинация въ бъдещата Камара или когато и да било за управлението на държавата.

Прочее, нашето искане поне въ тая посока е да бжде мнозинството по-щедро, за да се намалятъ атакитѣ противъ закона и да бжде той по-популяренъ.

Г. г. народни представители! Отъ тая трибуна се изнесоха доводи противъ централнитѣ листи, че увреждали на мѣстнитѣ. Може да има известна доза правда въ това. Винаги трѣбва да има едно приобщение между известна мѣстност и центъра, между низинитѣ и върховетѣ. Но не трѣбва да се изпуца изъ предъ видъ, че отъ върховетѣ, особено въ една малка страна като нашата, се наблюдава всичко, се виждатъ далечнитѣ и неотложни интереси на държава и народъ. Колкото по-долу слизате, често пъти можете да бждете загубени въ мѣстни, локални, индивидуални щения, които, когато се натрупатъ много, могатъ да бждатъ една прѣчка за провеждането на една здрава народна и държавна политика въ широкъ масщабъ.

Ето защо тази централизация, прокарана въ закона и разгледана отъ тая ѝ страна, не носи тѣзи опасности, които се посочиха тукъ. Азъ не мисля, че нашиятъ Парламентъ ще остане безъ представители на околнитѣ и че паразитството на центъра ще удари печатъ на политическото развитие на страната. Защото остатъцитѣ нѣма да дадатъ на силнитѣ партии много мандати. Тежко и горко на една голѣма партия или на една правителствена партия, която чака да навакса отъ остатъцитѣ: нейната работа е загубена и по-хубаво е да си вземе калпачето и да си вързи. Остатъцитѣ сѣ, за да могатъ да видятъ сиромаситѣ нѣщо отъ това, което богатитѣ сѣ получили. (Смѣхъ всрѣлъ сговориститѣ) Тѣ сѣ трошници, на които немощнитѣ се развалятъ. Не трѣбва сититѣ да имъ завиждатъ и да бждатъ толкова егонисти да посегнатъ да отнематъ и тия трошници, за да бждатъ още по-сити. Ето защо този страхъ е безопасенъ.

Г. г. народни представители! Въ законопроекта се прокарва едно ново начало — азъ даже не мога да кажа, че е ново начало — за коалицитѣ. Въ тая посока ние сме упорити. Ако Народното събрание има желание да не бждатъ толкова стегнати рамкитѣ, при които може да има

коалиционни листи, ние бихме гласували. Но и това, което е създадено, не е катастрофално, както искатъ да кажатъ нѣкои. Г. г. народни представители! И въ частни разговори сѣмъ посочвалъ на колежитѣ си, че на практика съ законъ или безъ законъ коалиции не могатъ да станатъ въ голѣмъ масщабъ, освенъ при споразумение на центроветѣ, които иматъ интересъ да направятъ коалиции. Мѣстни коалиции, безъ съгласието на центроветѣ, могатъ да станатъ на нѣколко мѣста, но тѣ сериозно не правятъ, тѣ улесняватъ, може би, само нѣкои мѣстни кандидати да сполучатъ на мѣстна почва въ прокарването на своята листа. Желаятъ ли партиитѣ да поведатъ една обща борба или да поставятъ общи листи, безъ друго — било че позволява или не позволява законътъ — тѣ трѣбва да се споразумѣятъ помежду си въ София, а не въ село. Коалицитѣ, които ние направихме въ 1927 г. и коалицитѣ, които г. Малиновъ направи въ 1927 г., на мѣстна почва ли бѣха тогава? Всичкигъ бѣха сключени въ София. И което не може да стане тукъ, не може да стане и никъде въ провинцията. Тѣй че, макаръ че има единъ текстъ въ закона, който туря рамки, како опредѣля начина и условията, при които могатъ да станатъ коалиции, въ същностъ той изразява това, което въ действителностъ би станало. И сега, ако не станатъ споразумения въ София между опозиционни групи, никаква обща листа на мѣстна почва — и безъ запрещения на закона — не може да стане. Ето защо този доводъ нѣма особена стойностъ.

Прочее, г. г. народни представители, предъ видъ на всички съображения, които имамъ честта да изложа предъ васъ, въпрѣки това, че ние желяемъ, боримъ се и нѣма да престанемъ да ратуваме за една широка пропорционална система, недоволни, обаче, отъ сегашния избирателенъ законъ, за да го премахнемъ и погребемъ завинаги, ние ще гласуваме по принципъ предложения законопроектъ, смѣтайки го, че е една, ако и бавна, крачка напредъ, съ надеждата, че въ комисията и въ пленума при второто и третото четене ще могатъ да се направятъ нѣкои съществени поправки, за да излѣзе единъ законъ, който да се одобри не само отъ мнозинството въ Народното събрание, но да се посрещне добре и въ широкитѣ маси на българския народъ. (Ръкоплѣскания отъ социал-демократитѣ и сговориститѣ)

Председателъ: Има думата г. министърътъ на външнитѣ работи.

Министъръ А. Буровъ: Г. г. народни представители! Предъ видъ на факта, че днесъ е голѣмъ християнски празникъ, и предъ видъ на обстоятелството, че ние вътроятно ще имаме нѣколко заседания и следъ празникитѣ, азъ моля да вигнемъ заседанието за утре, като дневниятъ редъ се установи по следния начинъ: на първо мѣсто да се поставятъ законопроектитѣ, които следва да минатъ на трето четене; на второ мѣсто — продължение на дебатитѣ по законопроекта за избирателната реформа; на трето мѣсто — отговоръ на подаденото отъ седемъ политически групи запитване къмъ министъра на вътрешнитѣ работи. Г. министъръ-председателъ държи да не остави безъ отговоръ подаденото запитване. И по-нататъкъ ще следватъ другитѣ точки отъ днешния дневенъ редъ.

Председателъ: Г. г. народни представители! Предлага се за утрешното заседание следния дневенъ редъ:

Трето четене законопроектитѣ:

1. За измѣнение и допълнение на закона за данѣка върху наследствата.
2. За вносно мито на семената за посѣвъ.
3. За водоснабдяване на безводния Дели-Орманъ.
4. За измѣнение и допълнение закона за издаване нотариални актове за собственостъ върху общински мѣста и пр.
5. За измѣнение и допълнение на закона за държавенъ контролъ върху частнитѣ застрахователни дружества.
6. Първо четене законопроекта за измѣнение и допълнение избирателния законъ (Продължение разискванията).
7. Отговоръ на запитванията, отправени къмъ министъръ-председателя отъ нѣкои опозиционни групи.

Второ четене законопроектитѣ:

8. За допълнение биква „г“ на чл. 5 отъ закона за пенснитѣ за изслужено време.
9. За допълнение закона за заселване бѣжанцитѣ и обезпечение поминика имъ.

Първо четене законопроекта:

10. За учредяване фондъ при Б. з. банка за насърчение производството на захарно цвекло.
11. За разрешаване на Столичната община да сключи заемъ.
12. За откупуване ж. п. линия Крумово—Станимака.
13. За освобождаване отъ вносно мито гладка галванизирана тель, нужна за десертни сортове лозя.
14. За измѣнение и допълнение закона за подпомагане пострадалитѣ отъ обществени бедствия.
15. За измѣнение чл. 94 отъ закона за подобрене земледѣлското производство и опазване полскитѣ имоти.
16. За тълкувателенъ законъ къмъ закона за уреждане на личнитѣ и ипотекарни заеми, дадени на пострадалитѣ отъ войнитѣ.
17. За опрощаване такси, произлизащи отъ превозъ на пътници, багажъ и стоки, съ които сѣ начетени началницитѣ на временно владения ж. п. станции въ новитѣ земи.

Одобрение предложенията:

18. За опрощаване 9.512.310 л. дължими за данъци и 5.759.106.81 л. дължими по изпълнителни актове и пр.
 19. За одобрение постановленията на Министерския съветъ: II-то, взето въ заседанието му отъ 2 юний 1930 г. протоколъ № 30 и пр.
 20. За освобождаване отъ мито 2 000 унци бубено семе.
 21. За продължаване срока за временно внесенитѣ празни съдове за износъ на вино по закона за насърчение износа на вината и пр.
 22. Второ четене законопроекта за възнаграждаване съ народни пенсии: Т. Г. Влайковъ и Мария Абрашева.
 23. За измѣнение чл. 138 отъ закона за тютюна.
 24. Докладъ на прешетарната комисия по вечки списъци.
- Кито сѣ съгласни съ този дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема
Закривамъ заседанието.

(Закрито въ 18 ч. 55 м.)

Председателъ: Н. НАЙДЕНОВЪ

Подпредседателъ: В. ДИМЧЕВЪ

Секретаръ: ИВ. Д. МИХАЙЛОВЪ

Началникъ на Стенографското отдѣление: Д. АНТОНОВЪ

СЪДЪРЖАНИЕ:

	Стр.		Стр.
Отпускъ, разрешенъ на народнитѣ представители: д-ръ Димо Желъзовъ и Кирилъ Славовъ	1789	Главната дирекция на железницитѣ и пристанищата е издала начети на началницитѣ на временно-владѣнитѣ ж. п. станции и влагалища въ земитѣ, завладѣни отъ българскитѣ войски презъ войнитѣ 1912/1913 г. и 1915/1918 г. (Съобщение)	1789
Питане отъ народния представител Христо Барабиевъ къмъ министра на вътрешнитѣ работи и народното здраве — относно разтурено събрание на Строителното дружество въ София. (Съобщение)	1789	2. За измѣнение избирателния законъ. (Първо четене — продължителни разискванията)	1789
Законопроекти:		Дневенъ редъ за следващото заседание	1803
1. За опрощаване на такси, произлизащи отъ превозъ на пътници, багажи и стоки, за които			